

Versus Deum – versus populum? Avagy a *versus orientem/absidem* misézési mód jogosultságáról a római rendes rítusban, különös tekintettel a főoltár használatára

Bevezetés

Mintegy 50 évvel a II. Vatikáni Zsinat után, három magyarországi, kiemelt jelentőségű katolikus templom szentélyében is - csaknem egyidejűleg - jelentős, szimbólum-értékű átalakítási munkálatok történtek, teljesen vagy részben elbontva, ill. átalakítva az addigi főoltárokat: így az ősi pannonhalmi főapátság templomában a már meglévő helyébe új szembemiséző oltárt állítottak, majd azt követően teljesen elbontották az emelt szintű, keletelt szentély baldachinos főoltárát; a szegedi dóm főoltárának baldachinját a templomhajó közepére, a kupola alá helyezve egy új szembemiséző oltárt állítottak, míg a korábbi szembemiséző oltárt, valamint az eredeti főoltárt elbontották, s annak helyére egy jóval kisebb szentségházat építettek vissza egy kis méretű, új szembemiséző oltárral együtt; Mátraverebély-Szentkúton, nemzeti Mária-kegyhelyünkön, a *basilica minor* címmel rendelkező templom főoltárát bár meghagyták, de annak a menza részét elbontották, megfosztva így a szentmise bemutatás lehetőségétől, s egy modern formájú, új oltárt állítottak a korábbi helyébe, amelyet a latin szertartású miséken *versus populum*, míg a görög-katolikus liturgiák során *versus orientem* használnak. Figyelemre méltó közös elem mindhárom templom esetében, hogy a szentély átalakítási munkálatok az Európai Unió támogatásával, nagyszabású, több milliárd Ft értékű projektek részeként valósultak meg, s mindhárom belső átalakítás a brit John Pawson építész nevéhez köthető (kötődik)¹.

Mindezek fényében annál inkább figyelemre méltó, hogy a római Kúria egyik vezető beosztású főpapja, a guineai származású Robert Sarah bíboros a 2016. júliusában Londonban tartott Sacra Liturgia konferencián kijelentette: „Nagyon fontos, hogy, amilyen gyorsan csak lehet, visszatérjünk ahhoz a gyakorlathoz, amikor a papok és a hívek együtt ugyanabba az irányba fordulnak, Kelet felé vagy legalább is a templom apszisa felé, az Úr felé, aki jön. (...) Arra kérem önöket, hogy ahol csak lehet, vezessék be ezt a gyakorlatot. (...) Az önök saját pasztorális döntése fogja meghatározni azt, hogy hogyan és mikor lesz ez lehetséges, de talán ezen év adventjének első vasárnapján lenne a legmegfelelőbb bevezetni ezt a rendelkezést, mikor találkozunk az »Úrral, aki el fog jönni« és »aki nem késlekedik«.”² Az ugyanebben az évben megjelent könyvében is világossá teszi a bíboros: „Hogy mindenki megértse azt, hogy a liturgia minket bensőleg az Úr felé fordít, áldásos lenne, ha a mise alatt mind együtt, papok és hívek testileg is Kelet felé fordulnánk, amelyet a szentély jelképez. Így cselekedve törvényesen járunk el. Ez megfelel a zsinat betűjének és szellemének. Az Egyház első századainak tanúságai ezt bizonyítják. (...) Mint az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció prefektusa azzal állok elő, hogy a *versus orientem* [Kelet felé misézés] a Misszálé rubrikái által jóvá van hagyva, mert ez az apostoli hagyományhoz tartozik. Ahhoz nem szükséges külön engedély, hogy valaki így misézzen, pap és hívek az Úr felé fordulva. Ha fizikailag nem lehetséges *ad orientem* [Kelet felé] misézni, akkor az oltárra szükséges

¹ Vö. <http://epiteszforum.hu/gunther-zsolt-a-pannonhalmi-bazilika-nem-rekonstrukcio-hanem-uj-entitas> Gunther Zsolt: "A pannonhalmi bazilika nem rekonstrukció, hanem új entitás"

² <http://www.catholicerald.co.uk/news/2016/07/05/cardinal-sarah-asks-priests-to-start-celebrating-mass-facing-east-this-advent/>

keresztet tenni jól láthatóan, hogy vonatkozási pont legyen mindenki számára. A kereszten lévő Krisztus a keresztény Kelet”³.

Látva a liturgia mai felfogásának és gyakorlatának a misézés irányával kapcsolatos nyilvánvaló ellentmondásosságát (jobb esetben pluralitását), a 2020. évi Eucharisztikus Világkongresszusra való készüllet fényében hasznos lehet a római rendes rítusban a *versus orientem/absidem* misézési mód lehetőségességének és teológiai-liturgikus-pasztorális jogosultságának átgondolása, különös tekintettel a főoltárok használatára⁴.

Általánosabb érvek:

-Katolikus templomainkba belépve, a tekintetünk ösztönösen is a szentély, ill. annak díszes főoltára felé irányul. A főoltárok *esztétikai* szépsége, méretük, értékes kidolgozottságuk miatt többnyire önmagáért beszélő (akkor is, ha készültek természetesen igényes kivitelű és stílusukban az adott templomhoz illeszkedő szembemisező oltárok, de ez általánosságban nem jellemző). A szép önmagában is vonzó, az ember pedig vonzódik a széphez. Mindazonáltal lehetetlen, hogy templomaink díszes, olykor pompás főoltárai csupán a szép háttér szerepét töltsék be; szinte ’követelik’, hogy használjuk azokat, eredeti rendeltetésük szerint. A liturgia ugyanis a szépsége által is ad, ill. esztétikailag is kell, hogy gazdagítson, hiszen Isten maga a végtelenül szép. Ha egy kívülálló személy betérne egy katolikus templomba, aligha lenne kérdés, hogy melyik misézési módot tartaná természetyszerűleg ’szebbnek’: amikor a szentmisét egy átlagos, kevésbé igényes kivitelezésű szembemisező oltáron mutatják be, a szentélyből – gondolatkísérletként - eltávolítva a szép főoltárt (s így csupán az üres fal maradna ott), vagy a jóval nagyobb és impozánsabb megjelenésű, díszes, sok esetben művészi igényességgel készült főoltáron?

-A templomhajóhoz, ill. szentélyhez képest több lépcsőfokkal magasabban elhelyezkedő főoltáron, ’fönn a magasban’ bemutatott áldozat, ahová nemcsak tekintetünk, de szívünk is

---

³ Robert Sarah – Nicolas Diat, A csönd ereje. A zaj diktatúrájával szemben, Szent István Társulat, Budapest 2018, 204-205; eredeti mű: La force du silence – Contre la dictature du bruit, Librairie Arthème Fayard, Paris 2016. Jelen tanulmány szerzője, személyes érintettségűl és érdeklődéstől vezérelve, kihallgatást kért és kapott is a bíborostól 2018. augusztus 7-én a római hivatalában, mely beszélgetés során R. Sarah megerősítette a könyvében leírtakat a *versus orientem* misézés jogosultságát és indoklását illetően.

⁴ Jól érzékelteti a magyarországi gyakorlatot az egyik – egyébként sokunk által őszintén tisztelt és szeretett – főpásztorunk hozzáállása is a kérdéshez: „Ötven évvel a vatikáni zsinat után sok még a makacsság az Egyházban. Vannak, akik mindenáron a külsőségekhez ragaszkodnak. Még fiatal papok is megfordítják az oltárt, régi miseruhákban, háttal állva miséznek – magukban, az Úristennek -, a hívekről pedig alig vesznek tudomást. Mintha Jézus is háttal állt volna az apostoloknak. A külsőségekbe való erőltetett kapaszkodás a belső bizonytalanság jele. A Jóisten szeretetének közvetítése nem a miseruhákon vagy az ezeréves gesztusokon múlik”. Beer M., *Most már látom*, Szerzői Kiadás, Kismaros 2018, 38. Ugyanezzel a logikával természetesen a szembemisezéshez való görcsös ragaszkodás is a belső bizonytalanság jelének tekinthető. Márfi Gyula érsek pedig, 2017. február 12-én, a felújított veszprémi Károly-templom megáldásakor, amelynek szentélyébe nem került vissza a korábbi szembemisező oltár, a következőket mondta: „A szembemisező oltárt nem azért tettük ki, mert a háttal misézést tartjuk ideálisnak, ugye nem vagyunk fundamentalisták. Különben a fundamentalisták azok sosem az igazi fundamentumhoz ragaszkodnak, hanem egy késői hagyományhoz. A háttal misézés az is egy késői hagyomány. Az Úr Jézus nyilvánvalóan nem fordított hátat a tanítványoknak, amikor mondta, ’ez az én testem, ez az én vérem’, a kereszten sem fordított, nem is fordíthatott hátat az embereknek. Viszont a helynek a szűkössége miatt azért így látszott jobbnak, hogy kicsit levegősebb legyen ez a kis szentély, ezért kerül ki innen a szembeoltár, de lélekben így is a misét veletek szembe mondjuk és nem háttal”. *Megújult a Károly-templom*, <https://www.youtube.com/watch?v=FeKXcsfo-I8>

azzal együtt emelkedik, aligha ronthatja a hívek 'mise-élmény' érzetét, ráadásul még jobban kifejezi a szentmise 'magasztosságát', *transzcendens- és misztérium*-jellegét.

-Az európai, így a magyarországi templomok túlnyomó többségében is az Eucharisziát a főoltár közepén található díszes *tabernákulumban* őrzik, így érthető, hogy ez is sokkal inkább a főoltáron való misézés mellett, mintsem ellene szól. Kétségtelen, hogy bár nem egészen ősi, hanem idővel kialakult egyházi hagyományról van szó⁵, mégis, ebben az esetben, a legkifejezőbb módon a pap, az áldozat, ill. a jelenlét együtt vannak. „Elválasztani a szentségházat az oltártól két olyan dolog elválasztását jelenti, amelyek eredetük és természetük szerint összetartoznak”⁶. Ha problematikusnak mondható a hívők felé történő 'háttal misézés', akkor legalább ennyire annak mondható a tabernákulumban őrzött Eucharisziának 'háttal' való celebrálás is.

-*Hangtechnikai* szempont: a mai technika korában a megfelelő mikrofonos felszereltség estén azt sem lehet mondani, hogy az esetleges nagyobb távolság miatt nem hallják a hívek a szentmise pap által mondott imáit, ami egyébként nagyobb templom esetében a szembemiséző oltárnál is ugyanúgy gondot jelentene, ráadásul a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy a szentélyben álló főoltároknak sokkal jobb az akusztikája, mint a templomhajóban felállított szembemiséző oltároknak.

-A főoltáron misézve kifejezésre juttatjuk az Egyház ősi, töretlen és alapvetően *egységes hagyományát* is, nagy hálát érezve mindazokért a kincsekért, melyeket a bennünket sok-sok évvel megelőzően élt hívő nemzedékek legjobb tudása által, hosszú idők során kicsiszolódott liturgiából kaphatunk, véletlenül sem keltve azt a benyomást – ami a 'szembemisézés' esetében joggal felmerülhet –, hogy mindaz, ami eddig, ill. előttünk volt az rossz, tehát lecserélendő, megváltoztatandó.

-A *miséző pap* szemszögéből is érdemes megközelíteni a kérdést: zsúfolásig vagy jócskán megtelt templomban misézve a pap akaratlanul is 'reflektorfénybe' kerül, s az ilyenkor jelentkező természetes izgalom okozta stresszen túl, a legjobb szándéka ellenére is ott lehet benne a kísértés: én most a középpontban állok, engem biztosan nagyon figyelnek, most tényleg 'megéri' misézni, ill. van 'hatásfoka' a misézésemnek, mert van kiknek misézni, miközben könnyen elhomályosulhat szentmise benső lényege, miszerint a pap alapvetően az Atyának mutatja be az áldozatot a Fiú által a Szentlélekben; s megfordítva is igaz: amikor 'kong a templom az ürességtől', pl. egy reggeli misén, akkor könnyen jelentkezhet a másik kísértés, hogy csupán egy-két hívőnek misézni van értelme?! Főoltárokon, ill. *versus orientem* misézve sem az egyik, sem a másik kísértés nem jelentkezik, s biztos, hogy a pap jobb koncentrációval, mélyebb odaadottsággal tudja végezni – valóban Istenbe merülve, Istennek,

---

⁵ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, Agapé Kiadó, Szeged 2000, 56-57. 76.

⁶ XII. Piusz pápa a Lelkipásztori Liturgia Nemzetközi Kongresszusán elmondott beszéde, 1956. szeptember 22., *Papal Teaching: The Liturgy*, St. Paul Editions, Boston 1962, 817; Alácsi Ervin János, *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, in *A jó harc. Tanulmányok az ősi római rítusról és a katolikus szent hagyományról*, Casa Editrice »La Magione« - Miles Christi, Poggibonsi – Budapest 2006, 40.

Isten felé - éppen azt a tevékenységét, amiért fölszentelték, mely elsődleges létoka személyének.

Az imént mondottak a *hívő népre* vonatkozóan is állnak: amikor valaki velünk szemben áll, akaratlanul sokkal inkább előtérbe kerül személyének szubjektív mivolta (pl. arca, külső megjelenése, gesztusai, mozdulatai, beszéde, ill. milyen jó, hogy X. atya és nem Y. atya misézik vagy fordítva), míg egy háttal álló személy esetében sokkal könnyebben az áldozatbemutató papot látjuk elsődlegesen, nem a kedves ismerőst, barátot, rosszabb esetben a nem kedvelt személyt, s ami a döntő, ily módon nagyobb összeszedettséggel vehet részt a hívő is a szent cselekményben, tudatosítva, hogy itt Isten maga a 'főszereplő' és nem a pap.

-Figyelemre méltó, hogy a II. Vatikáni Zsinatot követő időszak *pápái*, mint *legfőbb egyházi autoritások*, így VI. Pál, I. és II. János Pál, ill. XVI. Benedek a hétköznapi reggeli miséiket kivétel nélkül a VI. Pál által kialakított, hagyományos oltárelrendezésű (*versus absidem*) magánkápolnában mutatták be⁷; ezzel a gyakorlattal, a vatikáni Szent Márta Házba átköltözve és az ott kialakított kápolnát használva bár szakított Ferenc pápa, de ő is mutatott be több alkalommal szentmisét *versus absidem* (pl. Szent II. János Pál sírjánál vagy a Sixtus-kápolnában).

-Végezetül, semmiképpen sem hagyhatjuk figyelmen kívül a Rómával egyesült *keleti szertartású egyházak* liturgikus gyakorlatát, melyek - néhány kivételtől eltekintve - őrzik az ősi keletelt, ill. apszis felé történő misézés gyakorlatát⁸, köztük természetesen a magyarországi görög-katolikusok is⁹. Márpedig, ha így van, akkor joggal adódik a kérdés, hogy rájuk miért ne vonatkozna az egyetemes, II. Vatikáni Zsinatnak a liturgiáról szóló konstitúciója, ill. annak a szembemisézésre irányuló állítólagos szándéka, amelyre e miszési gyakorlat képviselői előszeretettel hivatkoznak? Teljesen abszurd lenne, ha ugyanazon zsinati dokumentum miközben a szembemisézés gyakorlatát akarná a latin rítus esetében, addig a közös liturgikus gyökérből fakadó keleti szertartásúak számára nemcsak, hogy nem sugallna ilyet, hanem az ellenkezőjét kívánná! Mindenesetre a Keleti Egyházak Kongregációja az *Il Padre incomprendibile* kezdetű instrukciójában deklarálta, hogy az ősi keleti imairánynak mély liturgikus és spirituális értéke van, azért azt a keleti rítusokban meg kell tartani¹⁰.

---

⁷ Személyesen módomban állt részt venni 2001. november 24-én, Dung-Lac Szent András áldozópap és társai vértanúk emléknapján II. János Pál egyik ilyen, *versus absidem* celebrált reggeli miséjén egy püspökökből, papokból, ill. világi hívekből álló kisebb csoporttal együtt.

⁸ A keleti rítusok nagy részében (bizánci, szíriai, örmény, kopt, etióp egyházak) ma is a pap és a nép ugyanabba az irányba fordul az anaphora (kánon) alatt, míg a maronita, ill. szír-malabár egyház a II. Vatikáni Zsinatot követően, a latin befolyás hatására a *celebratio versus populum*-ot alkalmazza, ami semmiképpen sem igazolható az inkulturáció jelszavával, hanem inkább az identitás-zavar jele. Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore. L'orientamento nella preghiera liturgica*, Edizione Cantagalli, Siena 2006, 72.

⁹ Gyermekkorom liturgikus emlékei a makói görög-katolikus templomhoz kötődnek, melynek jó pár éven át hittanosa, ill. ministránsa voltam a környékbeli fiúkkal együtt, és ott lettem elsőáldozó is. Visszatekintve erre az időszakra, sohasem merült fel bennem, hogy a híveknek miért 'háttal', mitöbb, az ikonosztáz falának takarásában történik a szentmise bemutatása, és miért nem velük 'szemben'?!

¹⁰ Vö. Congregatio Pro Ecclesiis Orientalibus, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese orientali Il Padre incomprendibile*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1996, 85-86, n. 107.

Liturgikus rendelkezések:

Sacrosanctum Concilium

A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus reformok két legszembetűnőbb hatása a latin nyelv eltűnése¹¹, ill. a szembemisézés gyakorlatának meglehetősen gyorsasággal történő és - kevés kivételtől eltekintve - egyetemes elterjedése a latin rítusban; de vajon mit mond ezzel kapcsolatban maga a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció? A népnyelv használata valóban megengedett, ugyanakkor „a latin nyelv használatát a részleges jog érvényben maradása mellett a latin rítusban meg kell tartani” (SC 36, 1§); a dokumentumban azonban semmilyen közvetlen vagy közvetett utalás nincs a szembemisézés gyakorlatára, ill. arra vonatkozólag, hogy az oltárt a nép fele kellene fordítani. Andreas Jungmann, a zsinati liturgikus konstitúció egyik fő szerzője határozottan ellenezte azt a polémikus megfogalmazást, miszerint a pap korábban a „népnek hátat fordítva misézett” volna, ellenkezőleg: nem a papnak a néptől való elfordulásáról van szó, hanem sokkal inkább arról, hogy a pap és a hívők ugyanabba az irányba, az Úr felé néznek az Eucharisztia liturgiája során, míg az azt megelőző igeliturgiának valóban hirdető és párbeszédes jellege van, amelyhez a megszólítás és a válasz hozzátartozik¹²; Jungmann álláspontját képviselte a zsinat másik vezető liturgistája, Louis Bouyer, ill. Klaus Gamber is¹³.

Inter Oecumenici

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciójában egyetlen utalást sem találunk a szembemisézésre; ezt először az *Inter Oecumenici* instrukció¹⁴ 91. szakasza említi meg, melyet a liturgikus konstitúció gyakorlatba való átültetésével megbízott bizottság adott ki 1964. szeptember 26-án: „*Praestat ut altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit*”. „Jobb (*praestat ut*), ha a főoltárt nem építik közvetlenül a falhoz, hogy könnyen körül lehessen járni, s azért, hogy szembemisézéshez használni lehessen (*peragi possit*)”. Az ezt megelőző 90. szakasz új templomok építéséről, ill. a régiek felújításáról és adaptálásáról szól a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció 124. szakasza alapján, mely azonban nem beszél régi templomok felújításáról vagy átalakításáról, hanem csak új templomok építéséről. E pontatlan hivatkozástól függetlenül, az *Inter Oecumenici* 91. szakasza alapján új templomok építése esetén a szabadon álló oltárok építése csupán ajánlott vélemény, amelyet egy évvel később

---

¹¹ „Valószínű az is, hogy a közös liturgikus nyelv eltűnése a jövőben csak erősíteni fogja bizonyos katolikus vidékek centrifugális törekvéseit”. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről Vittorio Messori-val*, Vigília Kiadó, Budapest 1990, 107. Hasonló történt a hivatalos egyházi zenét, a gregoriánt illetően is, ami gyakorlatilag, a Zsinat szándékával ellentétben, mára teljesen kiszorult a liturgiából. Mindez jól mutatja, hogy mind elméletben, mind gyakorlatban milyen nagy mértékű a Zsinattól való eltávolodás; vö. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 111.

¹² Vö. Jungmann, J. A., *Rezension zu dem Werk von O. Nussbaum, Der Standort des Liturgen am christlichen Altar vor dem Jahre 1000*, in ZkTh 88 (1966), 445-450.

¹³ Vö. Joseph Ratzinger bíboros Lang, U. M., *Rivolti al Signore* könyvéhez írt előszava, 7-9.

¹⁴ Sacra Rituum Congregatio, *Inter Oecumenici*, Acta Apostolicae Sedis, 56 (1964), 877-900.

Lercaro bíboros, a *Consilium* elnöke is megerősített, megjegyezve, hogy a *versus populum* celebrálás nem szükséges a szentmise lelkipásztorilag hatékony ünnepléséhez¹⁵.

Institutio generalis

1969 áprilisában jelent meg az új misekönyv, melynek általános rendelkezései, az *Institutio generalis Missalis Romani* 262. pontja megegyezik az *Inter Oecumenici* instrukció 91. szakaszával, egyetlen lényeges különbséget kivéve, mégpedig azt, hogy a *praestat ut* kifejezést elhagyták: „*Altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit, quod expedit ubicumque possibile sit*”. „A főoltárt a faltól elválasztva kell megépíteni, hogy könnyen körül lehessen járni, ami – ahol csak lehetséges – kívánatos, s azért, hogy szembemisézéshez használni lehessen”. Amint az *Inter Oecumenici* instrukció esetében, úgy „itt sincs semmi egyetemesen és kötelezően előírva (főleg nem a régi oltárookra vonatkozóan), ráadásul nyelvileg eléggé világos, hogy az első mondatban a „*quod expedit*” (amely kívánatos/hasznos) nem az alárendelt mondatrész toldalékaira vonatkozik (körüljárhatóság és a szembemisézés lehetősége), hanem a főmondatban foglaltakra (az oltár faltól való különállására)”¹⁶.

Tény, hogy a „Római Misekönyv Általános Rendelkezései egy olyan dokumentumra utalnak, melynek erre a kérdésre nézve nincs egyértelmű rendelkezése, mint ahogy nem is lehet, hiszen ez az ajánlott vélemény semmilyen értelemben sem igazolható a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója alapján”¹⁷. Az *Inter Oecumenici* instrukció tehát egyik részében sem mondja és nem is sugallja semmiféle módon, hogy mindig és mindenütt a *versus ad populum* lenne a lehető legjobb formája a misének, hanem lehetőség nyílik erre, amikor ez kívánatos; az pedig, hogy az oltár asztal alakú, és nem szabad teljesen a falra illeszteni, semmiféle új liturgikus szabályt nem jelentett sem nyugaton, sem keleten¹⁸.

A 2002-es misekönyv általános rendelkezései között a 299. rubrika változatlanul megismétli az 1969-es misekönyv 262. rubrikájának szövegét, elhagyva belőle azonban a „*quod expedit ubicumque possibile sit*” („ami, ahol csak lehetséges, kívánatos/hasznos”) hozzáadást. Sokfelé úgy tekintették ezt, mint az 1969-es szöveg szigorítását, amely azt jelentené, hogy most már általános kötelezettség van a nép felé fordított oltár felállítására; ezt az értelmezést azonban az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció még korábban, 2000. szeptember 25-én elvetette¹⁹.

Végezetül, a celebráns papra vonatkozó rubrikákból is világosan kiderül, hogy az új misekönyv szerkesztői nem automatikusan a *versus populum* misézési irányt tételezik föl, különben logikátlan és felesleges lenne a papot a hívek felé való fordulásra felszólítani:

124. [= 86.] A pap ezután ülőhelyéhez megy. A bevonulási ének végeztével a pap és a hívek állva keresztet vetnek. A pap mondja: Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. A nép feleli:

¹⁵ Vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 24.

¹⁶ Alácsi Ervin János: Sarah vs. Lombardi – újabb konfliktus a szembemisézés kritikája miatt, in <http://strigonium.blogspot.com/2016/07/sarah-vs-lombardi-ujabb-konfliktus.html>

¹⁷ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 25.

¹⁸ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 69-70.

¹⁹ Vö. J. Ratzinger bíboros U. M. Lang, *Rivolti al Signore* könyvéhez írt előszava, 7-8.

Ámen. Majd a pap a *nép felé fordulva* kitarja a kezét és köszöntő szavakat mond valamelyik megadott formulával.

146. [= 107.] A pap visszatérve az oltár közepére, a *nép felé fordulva* kiterjeszti. majd összeszi kezét, és imádságra szólítja fel az egybegyülteket: Imádkozzatok, testvéreim...

154. [= 112.] Ezután a pap kitárt karral fennhangon mondja: Urunk, Jézus Krisztus, ... Ennek végén kezét kiterjeszti, majd összeszi és a *nép felé fordulva* békét hirdet: Az Úr békéje legyen veletek mindenkor.

157. [= 115.] Az ima befejeztével a pap térdet hajt, kezébe veszi a Szentostyát, azt kissé fölemelve tartja a paténa vagy kehely felett, és a *nép felé fordulva* mondja: Íme, az Isten Báránya...

158. [= 116.] Ezután az *oltár felé fordulva* a pap halkán mondja: Krisztus teste őrizzen meg engem...

165. [= 122.] Majd a pap az oltárnál vagy a széknél állva a *nép felé fordul* és összetett kézzel mondja: Könyörögjünk! Ezután kitárt kézzel elimádkozza az Áldozás utáni könyörgést...

Teológiai megokolások:

Az általánosabb érveken, ill. a liturgikus normák ismertetésén túl, tanulmányunk fő részében vizsgáljuk meg alaposabban is, hogy milyen mélyebb teológiai okai vannak a *versus orientem/absidem* misézési iránynak, ill. a főoltárok jogosult használatának.

1. JELEN: A szentmise, mint imádság – az imádság iránya. *Krisztológiai-kozmológiai* dimenzió

A szentmise tekinthető a mindenkori jelenben végzett egyetlen hatalmas imádságnak, egymáshoz szervesen illeszkedő és egybefüggő imák láncolatának, melyek közül is a mise központi része, a kánon a leghangsúlyosabb, az alapítás és szerzés szavaival. Ezért is helytelen és megtévesztő a liturgikus reformot megelőzően „háttalmisézésről”/”fal felé misézésről” beszélni, ahogyan szintén megtévesztő a II. Vatikáni Zsinatot követően „szembemisézésről”, mintha a nép lenne a vonatkozási pont, és így a hívekhez képest mondjuk, hogy szemben vagy háttal van az oltár, mintha a pap nekik mutatná be a szentmisét, nem pedig a mindenható, fölséges és örökkévaló Istennek; a „szembemisézés” kifejezés is elárulja, hogy mennyire megfogyatkozott a szimbólumok iránti érzékünk²⁰. Távol mindenfajta szembenállástól, sokkal inkább arról van szó, hogy - az oltár ugyanazon oldalán álló pap, mint a közösség vezetője és a hívő nép azonos irányban állva, együtt fohászkodjon és könyörögjön az Úrhoz; a pap szándéka tehát nem az volt, hogy hátat fordítson a népnek, hanem, hogy velük együtt a szentély irányába, kelet felé nézzen²¹. De vajon miért éppen kelet felé? – ezzel a kérdéssel a szimbólumok mélységes értelmének a kérdéséhez értünk el.

²⁰ Vö. Mire jó az, hogy újra lehet háttal misézni? Nem az fejezi ki jobban az eucharisztikus jobban az eucharisztikus közösséget, ha a pap és a hívek körülállják az oltárt? Barsi Balázs atya válasza, in https://www.barsibalazs.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=62&Itemid=89

²¹ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 30.

Az imádságnak valamilyen konkrét irányban történő végzése, az ún. imaorientáció, egyetemes vallási jelenség, és e tekintetben a vallások két fő csoportba sorolhatók: Az elsőbe azok a kultuszok tartoznak, amelyek egy földrajzi vagy adott helyre vonatkozó orientációt követnek. Így pl. az iszlám előírja, hogy imádság közben a mekkai Kába kő felé kell fordulni, míg a judaizmus azt követeli, hogy követői forduljanak Jeruzsálem felé (amennyiben a Templom, ill. a szent város falain kívül találják magukat). A második csoport azokból a kultuszokból áll, amelyek az orientációnak egy asztronómiai (*versus solem orientem*) vagy kozmikus fajtáját gyakorolják; ezek közé tartozik a legtöbb klasszikus vallás, valamint a kereszténység is²².

A judaizmus és az iszlám számára tehát magától értetődő dolog, hogy az ember a centrális kinyilatkoztatási hely felé fordulva imádkozik ahhoz az Istenhez, aki megmutatta magát nekünk úgy és ott, ahol az isteni megnyilatkozás megtörtént. Mindazonáltal, mivel Isten szellemi természetű és mindenütt jelen van, ez nem jelenti-e azt, hogy az imádság nem kötődik helyhez és irányhoz? Valóban, mindenhol imádkozhatunk és Isten számunkra mindenhol elérhető. „Az istenképnek ez az egyetemessége a keresztény univerzalizmusnak a következménye, ahogy a kereszténység tekint fel a minden istenek fölött álló Istenre (...). Az univerzalitásnak ez a tudata azonban a kinyilatkoztatás gyümölcse: Isten mutatta meg magát nekünk, csak ezért ismerjük őt és csak ezért imádkozhatunk hozzá mindenhol bizalommal. Éppen ezért helyes az, hogy a keresztény imádságban ahhoz az Istenhez való fordulás fejeződik ki, aki számunkra kinyilatkoztatta magát. Ahogyan Isten saját maga testet öltött, s a földi térbe és időbe belépett, illendő, hogy Istennel való beszédünk 'testet öltő', krisztologikus legyen, hogy annak közvetítésével, aki értünk ember lett, forduljunk a háromszemélyű egy Istenhez. A felkelő Nap kozmikus szimbóluma a minden helyre kiterjedő univerzalitást fejezi ki, és mégis megtartja az isteni kinyilatkoztatás konkrét jellegét”²³.

A keresztények keleti imádságirányának a kifejlődése és a korai jeruzsálemi egyház gyakorlata között szoros kapcsolat van: a korai keresztények egyes ószövetségi jóvendöléseket értelmezve (*Ez* 11, 23; 43, 1-2; 44, 1-2; *Zak* 14, 4) azt várták, hogy az Úr második eljövetele az Olajfák Hegyén fog megtörténni, amely egykor a Mennybemenetel színhelye is volt; a város topográfiájának az ismeretében ez azt jelenti, hogy kelet felé fordulva imádkoztak. Szakrális imairány és Messiás-várás tehát szorosan összetartoztak, ami elkerülhetetlenül a zsidók és keresztények közötti konfliktushoz, ill. elkülönüléshez vezetett: a keresztények magán és liturgikus imádság közben igen korai időktől fogva mindenütt a felkelő nap, vagyis a földrajzi kelet felé fordultak, nem a földi Jeruzsálem, hanem a mennyei Jeruzsálem felé²⁴.

A keresztény antikvitás igen gazdag szimbolikával ruházta fel a keleti imaorientációt: Krisztus Urunk nyugatra nézett, míg a keresztfán függött, így kelet felé tekintve Őrá nézünk

---

²² Vö. Vogel, C., *L'orientation vers l'Est du célébrant et des fidèles pendant la célébration eucharistique*, in *L'Orient Syrien*, 9 (1964), 15-16; vö. Alácsi E. J., *A szembenézés gyakorlatának kritikája*, 30. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy a protestáns közösségekben is megfigyelhető a lelkész, ill. a gyülekezet közös irányban történő imádkozása, így pl. az evangélikus templomokban az ősi katolikus liturgiából megmaradt a főoltárnak, mint az imádság helyének a használata, vagy a legújabbkori, ökumenikus-jellegű Taizéi protestáns közösség imagyakorlatában szintén jól látható, hogy a szerzetesek a velük imádkozó hívekkel közösen egy irányba, többnyire egy nagyméretű Krisztus-ikon felé fordulva, ill. arra föltekintve fohászkodnak.

²³ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, Verlag Herder, Freiburg i. Br. 2000, 66.

²⁴ Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 28-31.

fel, hiszen a kereszt áldozata a szentmisén valóságosan is megjelenik. Krisztus, a *Sol salutis* (a megváltás Napja), egyben a *Sol iustitiae* (az igazság Napja) is; a pogányság *Sol invictus*-a a legyőzhetetlen Krisztus (*Christus victor*) szimbólumává vált, aki legyőzte a halált és a sátánt, evilág fejedelmét. A felkelő nap tehát kiváltképpen erős krisztológiai szimbólum: a mi üdvösségünkért megtestesülő, a teljes kinyilatkoztatást és a halálával-feltámadásával számunkra a megváltást elhozó Krisztust egyaránt jelképezi. Nem egyszerűen tehát ókori pogány kultikus gyakorlatoknak az adoptálásáról van szó, melyeknek részét képezte pl. a *Sol invictus* vagy *Natalis solis invicti* ünnepe; Nagy Szent Leó pápa óva intett, hogy bármiféle összekeveredés legyen a keresztény és a pogány imaszokás között: a keresztények nem a Napkirályt, hanem a Nap Királyát imádták, mert a Napot magát is Isten teremtette (*non est Dominus Sol factus, sed per quem Sol factus est*)²⁵. A hagyomány szerint, amikor a *Sol iustitiae* visszatér „mint a villám napkeleten támad és napnyugatig látszik” (Mt 24, 27), és mindez a szentmise ünneplése alatt fog történni. Keleti irányba tekintve, a pap és a hívek közösen készek arra, hogy üdvözljék Őt; így ír erről Damaszkuszi Szent János: „Krisztus mennybemenetelekor keletre ment, és az apostolok így imádkoztak hozzá...Mivel mi várunk rá, azért kelet felé imádkozunk. Ez az apostolok íratlan hagyománya”²⁶.

Joseph Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa írja: „A kelet felé fordulás azt is jelenti, hogy a kozmosz és az üdvtörténet összetartoznak. A kozmosz együtt imádkozik, az is várja a megváltást. Éppen ez a kozmikus dimenzió lényeges a keresztény liturgiában. Az sohasem csak az ember saját maga által létrehozott világában megy végbe. Az mindig kozmikus liturgia – a teremtés témája a keresztény imádságba tartozik. Az ima elveszti nagyságát, ha ez az összefüggés feledésbe merül. Ezért a keletelés apostoli hagyományát a templomépítés és a liturgia végzése alkalmával feltétlenül újra alkalmazni kell, ahol csak lehetséges”²⁷.

A XX. század második felében végbement liturgikus megújulás a topográfiailag nyugat felé néző, római Szent Péter-bazilika alakzatát tette magáévá, és így abból a szentmise formájának egy új gondolatát fejlesztette ki: az Eucharisziát *versus populum*, vagyis a nép felé fordulva kell celebrálni, így az oltárnak – amint az a Szent Péter-bazilika normatív alakjában látható – úgy kell felállítva lennie, hogy a pap és a nép egymásra tekintsenek, és így közösen képezzék az ünneplők körét; csak ez felel meg a keresztény liturgia értelmének és az aktív részvételre irányuló kívánságnak. A római bazilika és az oltár felállításának értelmét ezáltal természetesen félreértették; a szentmisét bemutató pap ugyanis, ha kelet felé akart tekinteni – ahogyan azt az ősi imádkozási hagyomány megkívánja -, akkor ennek megfelelően a nép felé fordult²⁸. A XVI. század előtt „soha, sehol, a legkisebb említés sem tulajdonít semmiféle jelentőséget vagy akár csak egy kis figyelmet is annak, hogy amikor a pap misézik, a nép előtte vagy mögötte van-e. Amint azt Cyrille Vogel kimutatta, az egyetlen dolog, amihez valóban ragaszkodtak, és amit megemlítettek, az az, hogy a celebránsnak az eucharisztikus imát, mint az összes többit is, kelet felé fordulva kell mondania. (...) Nem szabad elfelejteni, hogy amikor a templom tájolása megengedte a celebránsnak, hogy az

²⁵ Vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 30-31.

²⁶ Gamber, K., *The Reform of the Roman Liturgy: It's Problems and Background*, Una Voce Press, San Juan Capistrano, California 1993, 84.; Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 31.

²⁷ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 61-62.

²⁸ Vö. Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 67-68.

oltárnál is a nép felé forduljon, akkor nemcsak a papnak kellett kelet felé fordulnia: az egész gyülekezet vele együtt ugyanezt tette. Ez a testhelyzet sohasem volt a celebráns kiváltsága. Már sokkal előbb minden keresztényt erre szólítottak föl, mint az imádság egyetlen helyes irányára, legfőképpen pedig az eucharisztikus imában. Ez utóbbi kezdetén – a kopt liturgiában különösen is – a diakónus folyton emlékeztette a népet: 'Forduljatok kelet felé!' Így tehát azokban a templomokban, ahol olyan oltár volt, amit ma szembemisézőnek hívunk, előfordult, hogy a nép egy része – olykor egyenesen a nagyobbik fele – az oltárnak háttal állt, végig az egész eucharisztikus ima alatt. Valószínűleg ez az oka annak, hogy ez a gyakorlat majdnem kizárólagosan római sajátosság maradt²⁹. Egyetlen dolgot nem ismert sohasem a középs- és újkori Nyugat, egészen a legújabb korokig, és ez a jellegzetesen római konstantini bazilika használata, annak az ún. „szembemiséző” oltárával³⁰.

Az eddig mondottak alapján, a nagy liturgista, Louis Bouyer ezt a következtetést fogalmazza meg: „Vissza kell adni a mise első részének biblikus jellegét, valódi igeliturgiává téve, az eucharisztikus áldozatot pedig közösségi lakomává kell alakítani, amelyen mindenki részt vesz. Ahhoz, hogy ezt tegyük, nem kell többé mesterségesen a római egyház gyakorlatával takaroznunk. Ezt legünnepélyesebb keretek között az egyetemes zsinat hirdette ki, amely most az egész katolikus Egyház hivatalos hagyománya. Világos tehát, hogy a szemben vagy háttal történő misézést nem lehet elvi kérdésnek tekinteni, hanem kizárólag hasznossági kérdésnek. Minden a körülményektől függ: tudni kell, hogy hogyan jobb használni az oltárt egy adott helyzetben, és hogyan nem. (...) Az esetek nagyobb részében – a plébániatemplomoknál szinte mindig – pontosan a valódi közösségi liturgia visszaállítása szempontjából kell nyíltan kimondanunk, hogy a legjobb megoldás az marad, ha a pap a hívekkel azonos oldalon helyezkedik el az eucharisztikus imádság idején, mint az egész csoport látható feje”³¹.

Bouyer véleményével egyező álláspontot képvisel Ratzinger is: míg az igeliturgia helyén valóban helyes az igehirdető és a hallgatók egymással szemközti helyzete, mert itt tényleg megszólításról és válaszról van szó, azonban továbbra is lényeges a papnak és a híveknek a közös kelet felé való fordulása a kánon imádkozása alkalmával³². Itt nem valamiféle esetlegesről van szó, ellenkezőleg, lényegesről: nem a zárt kör felel meg az esemény lényegének, amely éppen a közös irányban nyilvánul meg, ahogyan nem a papra való tekintés a fontos, hanem a közös imádság, elindulás az eljövendő felé³³. A templom nem tényleges keletelése esetén is kívánatos, hogy a pap és a hívek közösen, a 'liturgikus keletet' jelölő szentély felé (*versus absidem*) fordulva imádkozzanak, ugyanis „az oltárkeresztet mint

²⁹ Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 38-39.

³⁰ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 55. Borromeo Szent Károlytól maradt ránk a Trienti Zsinat után megújult templomépítészet kulcsműve, az *Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae* c. mű, amely 1577-ben jelent meg, s ebben a milánói érsek azt írja, hogy a *capella maior*-nak keleteltnek kell lennie, s a főoltárnak is kelet felé kell néznie. Ahol ez lehetetlen, ott előnyt élvez a nyugati irány, s ilyenkor az Egyház rítusával összhangban (*pro Ritu Ecclesiae*) a főoltáron celebrált miseáldozat közben a pap arccal a nép felé fordul. Borromeónak bizonyára azok a római bazilikák voltak a fejében, amelyek apszisa nyugatra, bejárata kelet felé néz, s ahol a misét a nép felé celebrálják. A püspök erőfeszítése, hogy a templomépítést megújítsa, része volt annak a nagyívű programnak, mely Milánó számára a *Secunda Roma* (második Róma) címet akarta kivívni; mindazonáltal Borromeó számára is a keleti irány volt az elsőbbséget élvező elv a liturgiában és a templomépítészetben. Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 70-71.

³¹ Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 71-72.

³² Vö. Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 71.

³³ Vö. Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 71.

a napjainkig megmaradt keletelés maradványaként kell megjelölnünk. Benne maradt fenn a kereszt jelében érkező Úr felé való imádkozás régi hagyománya, mely azelőtt szorosán a kelet kozmikus szimbólumához kötődött. Ha tehát a Zsinat előtt szokásos celebráció-mód egy egészen meghatározott vonatkozási pontjáról akarunk beszélni, akkor nem mondhatjuk, hogy az oltár felé vagy akár a tabernákulumban lévő oltáriszentség felé miséztek, azt azonban igen, hogy a keresztkép felé, mely az „Oriens” egész teológiáját megőrizte. Ebben az értelemben volt egy folytonosság, mely egészen az apostoli idők kezdetéig visszanyúl

Arra az ellenvetésre pedig, hogy a kelet felé, a nap felé való fordulásnak a liturgiába történő bevezetését manapság már nem lehet többé megkísérelni, talán mert a kozmosz nem érdekel bennünket, vagy mert menthetetlenül magunk köré rendezkedtünk be, így reagál Ratzinger: „Nem éppen manapság fontos-e az, hogy az egész teremtéssel együtt imádkozzunk? Nem éppen ma fontos-e az, hogy a jövő és az újra eljövendő Úr reménységének dimenziója számára helyet adjunk, az új teremtésre vonatkozó dinamikát ismét a liturgia lényeges alakjaként ismerjük fel és éljük?”³⁴

2. MŰLT: A szentmise, mint áldozat és közösségi lakoma: az áldozatbemutatás és ünnepi lakoma iránya. *Szotériológiai-ekkleziológiai* dimenzió

Immáron több, mint fél évszázaddal ezelőtt, a liturgikus megújulási mozgalom néhány úttörője (pl. Lambert Beaudin, Chevetogne alapítója) a szentmise *versus ad populum* celebrálására buzdítottak³⁶, és ezzel a mise egyik lényegi szempontját akarták helyreállítani, mely szerint itt lakomáról van szó az áldozat mellett. A pap és nép egymással szemközti elhelyezkedése az oltár körül arra hívja fel a figyelmet, hogy az Eucharisztia Isten népének a közösségi lakomája. Azonban nem szabad elfelejteni, a legjobb liturgikus pedagógiai szándék mellett is, hogy a szentmise lakoma-jellege csakis akkor valósulhat meg, ha a nép valóban az oltár körül gyűlik össze, és nem csak az előtt áll (vagy ül), míg a pap – gyakran – teljesen egyedül a másik oldalon van; semmi sem idegenebb ugyanis egy étkezéstől, mint egy ilyen formájú elhelyezkedés³⁷.

A lakoma-jelleg, s így a *versus populum* celebráció irány hangsúlyozói természetesen előszeretettel hivatkoznak az Utolsó Vacsorára is. A mai történelmi és liturgiai ismereteink fényében azonban biztonsággal kijelenthetjük, hogy Jézus semmiképpen sem nézett szembe tanítványaival a *Sanctissimum* megalapításakor. Egyrészt, mert ez teljesen ellentmond az ókori asztali etikettnek: Jézus idejében az asztalok félkör alakúak voltak (a görög szigma betűhöz, ill. patkóhoz hasonlóak), melyek külső oldalán helyezkedtek el a vendégek, míg a

³⁴ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, Johannes Verlag, Einsiedeln 1985, 123.

³⁵ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 72.

³⁶ Alapvetően három indítéka volt ennek: a Zsinat előtti misében az olvasmányokat az oltárra fektetett misekönyvből kellett végezni, a hallgatóságnak háttal, ami élettelen formaságnak tűnt – az oltárnak a nép felé fordítása ezt könnyűszerrel orvosolni látszott; továbbá, helyre akarták állítani a mise egyik lényegi szempontját, a lakoma-jellegét az áldozat mellett; végezetül, a szembemisézés ősi gyakorlatára hivatkoztak. Mindazonáltal, a zsinati instrukció helyreállította a Biblia népnyelvű olvasását, és az ambó, ill. felolvasóálvány használatát, ezzel a szembemisézés alapvető indoka megszűnt; a szembemisézést nem szabad valamilyen ’csodaszernak’ tekinteni: ez csak akkor tud áldásos hatást kifejteni, ha lehetővé válik az oltár körül való gyülekezés, ami a leginkább kisközösségek esetében lehet alkalmas; azt, hogy a szembemisézés lett volna az ősi és egyetemesen elterjedt gyakorlat, a mai liturgiatudomány egyértelműen cáfolja. Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 70-71.

³⁷ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 71-72.

másik oldalt szabadon hagyták a felszolgálóknak; a vendégek, ill. a család tagjai tehát mind egy oldalon ültek (vagy heveredtek le), a családfő helye pedig a félkör jobb oldalán és nem a közepén volt. Másrészt pedig, az Utolsó Vacsora résztvevői, Jézus és apostolai, mint hívő zsidók, nem egymással szemben ültek, hanem mindnyájan egy irányba, a Sion hegyi szentély felé fordultak, amint az elő volt írva a zsidó liturgikus szokások szerint³⁸. Az Oltáriszentség alapításának a körülményeit így aligha lehet a szembemisézés gyakorlatának az igazolására felhasználni, ellenkezőleg: „A kereszténység kezdetén semmiféle étkezésen sem foglalt helyet az asztaltársaság vezetője a többi résztvevővel szemben. (...) Az őskeresztényeknek tehát sehonnan sem támadhatott olyan ötletük, hogy az étkezés vezetéséhez valaki a néppel szembe forduljon. Sőt, pont az ellenkező elrendezéssel emelték ki az étkezés közös jellegét, vagyis azzal, hogy minden résztvevő az asztalnak ugyanazon a felén foglalt helyet”³⁹. Amennyiben az Eucharisztia közösségi-jellegének a kihangsúlyozása a lelkipásztori, ill. a liturgikus pedagógiai cél, akkor ismételten idéznünk kell Bouyer egyértelmű megállapítását: „Pontosan a valódi közösségi liturgia visszaállítása szempontjából kell nyíltan kimondanunk, hogy a legjobb megoldás az marad, ha a pap a hívekkel azonos oldalon helyezkedik el az eucharisztikus imádság idején, mint az egész csoport látható feje”⁴⁰. A teljes kör alakban való, vagy az egymással szemközti elhelyezkedés tehát sohasem eszményi, bár eleinte segítheti a mai keresztényeket az Eucharisztia közösségi jellegének a megértésében, de csak akkor, ha egy vagy kevés sorban állnak; nagyszámú hívő esetén a nép felé fordított oltár csak akkor kívánatos, ha a templom hajójában áll és nem az apszis húrjában, mint a római bazilikák középkori elrendezésében⁴¹.

Az Eucharisztia lakoma-jellegének túlzott hangsúlyozása azonban könnyen magával hozza a szentmise áldozati-jellegének elhomályosulását⁴². A szentmise nem csupán az Utolsó Vacsorának az emlékezete, felidézése, valamilyen módon történő megjelenítése; „a keresztények Eucharisziája a 'lakoma' fogalommal egyáltalán nem írható le teljesen. Mert az Úr a keresztény kultusz újdonságát ugyan egy zsidó (Pászka-)ünnep keretében alapította meg, azonban ennek az újnak és nem magának a lakomának, mint ilyennek az ismétlésére adott megbízást. Az új ezért igen hamar kivált a kontextusból és megtalálta a neki megfelelő, saját alakját, ami egyébként már az által is adott volt, hogy az Eucharisztia a keresztre és ezzel a templomi áldozatnak a Logosznak megfelelő istentiszteletté válására utal vissza. Ebből adódott azután az is, hogy a zsinagógai igeliturgia – keresztény módon megújított és elmélyített alakjában – Krisztus halálára és feltámadására való emlékezéssel 'Eucharisziává' olvadt össze és éppen így valósította meg hűen az 'ezt cselekedjétek' megbízást. Ez az új, teljes alak nem egyszerűen a 'lakomából' volt levezethető, hanem a templom és a zsinagóga, az Ige és a Szentség, a kozmikus és történelmi dimenzió összefüggése alapján határozható meg. Éppen abban az alakban fejeződik ki, amelyet a szemita kereszténység korai egyházainak liturgikus struktúráiban találunk meg”⁴³.

³⁸ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 37-38; vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 17-18.

³⁹ Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 38.

⁴⁰ Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 72.

⁴¹ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 73.

⁴² Vö. Dobszay L., *Jegyzetek a liturgiáról*, Új Ember Kiadó, Budapest 2001, 242;

⁴³ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 68-69.

A szentmise, amellet, hogy egyetlen hatalmas imádság, Jézus Krisztus egyszer s mindenkorra végbevitt, egyetemes megváltást szerzett gólgotai keresztáldozatának a megjelenítése. Nemcsak a szentmise lakoma-jellegének, hanem a közösségben bemutatott áldozati mivoltának is jobban megfelel a *versus orientem/absidem*, semmint a *versus populum* celebrálási irány; a jól látható, nagyméretű feszülettel ellátott díszes főoltáron⁴⁴ történő celebrálás még jobban kiemeli a szentmise és Krisztus megváltó áldozatának lényegi kapcsolatát, annak magasztosságát, emelkedettségét, egyedüliségét. „A pap a közösség élén állva, a hívőkkel egy irányba nézve viszi a Mennyei Atya elé az áldozatot (...) ez a szimbolika fejezi ki jobban a pap és hívek egységét, hiszen valamennyien egy irányba, Isten felé fordulva állnak”⁴⁵.

Ma, amikor - főleg a nyugati kultúrkörhöz tartozó - számos országban az Eucharisztia sokak szemében 'testvéri lakomára' szűkül le, miközben az áldozati-jellege elhomályosul, a *versus orientem/absidem*, ill. a főoltáron történő celebrálás még inkább világossá teszi, hogy a szentmise nemcsak jó barátok étkezése és az Utolsó Vacsora emlékezete, hanem „az Egyház közös áldozata, ahol az Úr velünk és értünk könyörög, ahol magát adja nekünk. Ez Krisztus áldozatának szentségi megújulása, amelynek üdvözítő ereje mindenkire kiterjed, jelenlévőkre és távoliakra, élőkre és holtakra. Ismét tudatosítanunk kell, hogy az Eucharisztia nem veszíti el erejét akkor sem, ha az ember nem járul szentáldozáshoz. (...) Ha a miséről való teljes szemléletre tér vissza az ember, - testvéri étkezés, de ugyanakkor az Úr áldozata is, amely erőt és hatékonyságot hordoz magában annak számára, aki hitben egyesül ott vele -, akkor az is, aki nem eszik magából a 'kenyérből', a saját mértéke szerint, de ugyanúgy részesedik a mindenki más számára megajánlott adományokból”⁴⁶, és ez mindenképpen nagy bátorítás és vigasz azok számára, akik bármilyen okból kifolyólag is nem járulhatnak szentáldozáshoz.

A liturgikus megújulás tagjai közül egyeseket, így a már említett Lambert Beauduint és tanítványait - akik a bibliai olvasmányokat a misében rendes helyükre akarták visszaállítani, a mise közösségi lakoma mivoltát hangsúlyozták és a *versus populum* celebrálási irányt képviselték - rendre titkos protestantizmussal vádolták, s ez utóbbinak volt is érthető oka: noha a Szent Péter bazilika (és más római templomok) oltárának orientációja szembemisézésre enged következtetni, valójában a *versus populum* celebráció teljesen abszurd és idegen lett volna az ősegyházban, a keresztény antikvitásnak sem az irodalma, sem az építésze nem támasztja alá a szembemisézés gyakorlatát. A legelső ilyen példa a történelemben Luther Márton nevéhez és a reformációhoz kötődik, aki így ír *A német mise és az istentisztelet rendje* (1526) c. kis könyvében: „Ami a valódi misét illeti a keresztények között, az oltárnak nem szabad megmaradnia jelenlegi formájában és a papnak mindig a néppel szemben kell lennie, amint azt, kétség nélkül feltételezhetjük, Krisztus is tette az utolsó Vacsora alkalmával. Nos, mindez majd idővel kialakul”⁴⁷. Luthernek, amennyiben következetesen elutasította a szentmise áldozati jellegét, csupán az úrvacsorai, közös lakomai jellegét vallva, annyiban teljesen igaza van. Mert ugyan miért is kellene, hogy egy protestáns istentisztelet vezetője a gyülekezetnek háttal állva 'celebrálja' az Úr vacsorájának pusztán

⁴⁴ Látványos példája lehet ennek a váci székesegyház, de a ferences templomokra is jellemző a főoltár közepén található nagyméretű kereszt.

⁴⁵ Dobszay L., *Jegyzetek a liturgiáról*, 242.

⁴⁶ Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 116.

⁴⁷ Vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 19.

emlékezetét? Ha nincsen szó sem valóságosan megjelenített áldozatról, sem transzszubsztanciális jelenlétről, nemde sokkal inkább logikus és az emlékezést, az egykoron történetek felidézését jobban segítő és láthatóbbá tevő a pásztor és a hívők frontális elhelyezkedése? És nemde jobban illő, hogy Krisztus és apostolainak utolsó vacsorájára utaló kenyér és bor oltár helyett asztalra kerüljön?

Az Eucharisztia katolikus felfogásának „azért sem felel meg a *versus populum* misézés és a *mensa* asztalok használata, mert az a reformáció óta egy anti-katolikus tartalmat öltött magára. A protestánsok azért verték szét a templomok oltárait és helyettesítették azokat faasztalokkal, mert elvetették a katolikus áldozati teológiát. Klasszikus megfogalmazását adta ennek Nicholas Ridley, London anglikán püspöke: 'Az asztal formája majd könnyebben eltéríti az egyszerű híveket a pápista mise babonás elképzeléseitől az Úrvacsora helyes használata felé. Mert az oltár célja az, hogy áldozatot mutassanak be rajta, míg az asztal szerepe az, hogy az emberek rajta egyenek' (1550). Katolikusok valaha életüket áldozták azért, hogy oltáraikat megvédelmezzék a rombolástól, köztük Gwyn Szent Richárd Wales-i vértanú, aki az általa írt énekben keserű hangon panaszkodik a protestáns oltárrombolás miatt: 'Az oltár helyén nyomorúságos asztal, Krisztus helyett közönséges kenyér'⁴⁸.

Az asztal-formájú oltárok felállítása és a régi főoltárok szétszerelése vagy szentségházzá való lefokozása szükségképpen azt eredményezte, hogy a keresztény oltár jelentése és kiemelt méltósága elhomályosodott mind a hívek, mind a klérus tagjainak jó része előtt. Az oltár az Egyház liturgiájának fókuszja, a templomépület létezésének egyetlen oka; a templom létezik az oltárért és nem fordítva. Az Egyház számára az oltár Krisztust magát jelenti: Ő az oltár, az Áldozat és a Főpap; az oltár iránti tisztelet, amely annak méltó formájában mutatkozik meg elsősorban, a Krisztusnak kijáró tiszteletet jelképezi⁴⁹. Az evangéliumi szegénységhez való helyes ragaszkodásnak ezért sem szabad tehát oda vezetnie, hogy azt higgyük, hogy az eszményi oltár egy konyhaasztalnak kell lennie, ellenkezőleg: az oltár elhelyezésének, formájának és méretének, anyagának és megmunkálásának olyannak kell lennie, hogy az oltár legyen a templom legszebb tárgya⁵⁰. Templomaink gyönyörű és impozáns főoltárai, melyeket a bennünket megelőző generációk nagylelkű adományaiból építettek, tökéletesen megfelelnek ennek a jogos kívánalomnak, és az ennél még fontosabbnak, hogy ti. *versus orientem/absidem* celebrálással az Eucharisztia közösségi lakoma-jellegének, és még inkább, áldozati mivoltának méltó és alkalmas helyszínei legyenek, bizonyos jobban, mint bármilyen szembemiséző oltáron történő *versus populum* celebráláskor.

3. JÖVŐ: A szentmise, mint a megdicsőült Krisztus visszatérésének várása – az Úr felé haladás iránya. *Eszkatológikus-paruziális* dimenzió

J. Ratzinger írja: „A múlt, a jelen és a jövő egymásba fonódnak és az örökkévalóságot érintik. (...) A templom függőnye kettéhasadt, az ég az ember Jézusnak és így az egész emberségnek az élő Istennel való egyesülése által megnyílt. (...) A keresztény liturgia többé

⁴⁸ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 35-36.

⁴⁹ Vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 32-33.

⁵⁰ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 75.

nem helyettesítő kultusz, hanem a képviselőnek hozzánk való közeledése, belépés a képviselőbe, magába a valóságba való belépés. Valóban részt veszünk az égi liturgiában (...). A liturgikus ünnepben ugyancsak végbemegy az *exitus*-nak *reditus*-szá való változása. A kimenetel hazatéréssé, a lesüllyedés Istenhez való felemelkedésünké válik. A liturgia a földi időt Jézus Krisztus idejébe és jelenlétebe közvetíti. A liturgia a megváltás folyamatának fordulópontja. A pásztor vállára veszi az elveszett juhot és hazaviszi”⁵¹. A bíboros mélyértelmű szavai is megsejtetnek valami lényegileg fontosat a szentmise teljes valóságát illetően: nemcsak a föltámadt Krisztus felé, a jelenben történő közös odafordulás és nagyívű imádság ez, és nem is csak az Úr múltbéli, utolsó vacsorájának és az azzal lényegileg egybefonódó kereszttáldozatának szentségi, vérnélküli, de valóságos megjelenítése, közösségi lakomaként is, hanem a konszekráció szavaira adott hívői válasz, (‘halálot hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz’), annak belső meggyőződése egy még előttünk álló, de biztosan ránk váró valóság beteljesedésének az ígéretére mutat rá, annak bizonyosságát hordozza, arra nyit meg, afelé irányítja belső tekintetünket és irányítja haladásunkat. De vajon a celebrálás melyik módja az, amely képes inkább és jobban megfelelni a szentmise e hangsúlyosan eszkatológikus dimenziójának? – tanulmányuk fő részének harmadik pontjában erre a lényegi fontosságú kérdésre keressük a választ.

Amikor a *versus orientem/absidem* celebráláskor a pap az oltár és a nép között áll, sajátos és egyedülálló módon Krisztust jeleníti meg, aki az egyedüli közvetítő Isten és az emberek között (*Zsid* 9,15). A pap az emberiség képviselője, amikor az ég és föld találkozásának szent helyén állva, az oltáron Krisztus áldozata megjelenik, és egyúttal olyan, mint a keleti pásztor, aki nyája élén állva vezette őket a kietlen pusztában a dús legelők felé: a pap és a hívő nép együtt küzdenek azért, hogy újra elnyerjék az elveszett Paradicsomot, amit Krisztus szerzett vissza számunkra.

A keresztények, akik az igen korai időktől fogva nem a földi Jeruzsálem, hanem kelet, a mennyei Jeruzsálem felé fordulva imádkoztak a liturgiában, a felkelő napot úgy tekintették, mint az eszkatológikus reménynek a kifejezőjét: az Úr ismét eljön dicsőségben megítélni a világot, összegyűjti majd választottait, hogy belőlük építse fel ezt a mennyei várost⁵². Azzal, hogy a „hívek a mellékhajók helyett egyre inkább a főhajóban gyűltek össze, a keleti orientáció egy új, dinamikus jelentést nyert. A hívek gyülekezete immár nem statikus, várakozó pozícióban rendeződött el félkör alakban, melynek fókuszja az oltár volt, hanem inkább hasonlított egy katonai formációhoz. A szimbolikus elrendeződés azt sugallta, hogy Isten népe a liturgikus processziók elrendeződésében vonul át e földi siralomvölgyön az Ígéret Földjének meghódítása felé. A keleti orientáció a paradicsomkert irányát volt hivatva kijelölni, melyet a bűn miatt elveszítettünk, de Krisztusban kiengesztelődve az Atyával, újra megtalálunk napkeleten”⁵³. A kelet felé történő celebrálás tehát az elveszett és újra megnyert paradicsomkert utáni vágyódásunkat is jelképezi Aquinói Szent Tamás szerint⁵⁴.

Ismét idézzük J. Ratzingert: „Az a körülmény, hogy Krisztust a felkelő nap szimbolizálja, eszkatologikusan jellemzett krisztológiára is utal. A nap a visszatérő Urat, a

⁵¹ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 53-54.

⁵² Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 31.

⁵³ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 32; Vö. Gamber, K., *The Reform of the Roman Liturgy*, 162.

⁵⁴ „A paradicsomkert keleten feküdt a Teremtés könyve második fejezetének szeptuaginta fordítása szerint, ezért így azt a vágyunkat jelezzük, hogy visszatérjünk oda”; *Summa Theologiae*, II-II, q. LXXXIV, ad. 3.

nap végleges felkeltét szimbolizálja. Kelet felé imádkozni ezt jelenti: az eljövendő Krisztus felé megyünk. Olyan liturgia, amely kelet felé irányul, egyben azt is jelenti, hogy ezzel belépett a történelem jövője, az új ég és új föld felé irányuló menetébe, amely Krisztus felé vezet bennünket. Ez a remény imádsága, utunkat kísérő imádság, amelyen számunkra Krisztus élete, szenvedése és feltámadása az iránymutató. Minthogy ez így van, a kereszténység egyes részeinél már igen korán a keleti irányt a kereszt által hangsúlyozták. Ez az *Jel* 1,7 és *Mt* 24,30 közötti összefüggésből származhatott. János Jelenések könyvében a következő olvasható: 'Lásd, ott jön Ő a felhőkön és minden szem fogja Őt látni, azok is, akik Őt átszúrták és jajveszékelní fog miatta a föld összes nemzete. Igen, ámen.' (...) Az Emberfiának, a keresztülszúrtnak a jele a kereszt, amely most a Feltámadott győzelmi jelévé vált. Így a kereszt és a kelet szimbolikája egymásba mennek át; mindkettő ugyanannak a hitnek a kifejeződése, amelyben Jézus Pászkiára való emlékezés jelenlétet teremt és annak a remény olyan dinamikáját adja, amely az eljövendőre irányul. (...) Az imádságnak kelet felé néző iránya kezdettől fogva hagyomány lett, és alapvető kifejezési módja a kozmosz és a történelem szintézisének, az üdvtörténet egyedülállóságába való rögzítettségnek és az eljövendő Úr felé történő haladásnak. Ily módon a már elnyerthez való hűség és az előrehaladás dinamikája egyaránt kifejeződik⁵⁵.

A krisztológiai-eszkatológikus dimenziókon túl a *versus orientem* misézés további teológiai gazdagságait is megfogalmazza a bíboros: „A kelet – 'Oriens' – tudvalévően, a felkelő nap folytán egyidejűleg feltámadás-szimbólum, és így nemcsak krisztológiai jelentéssel bír, hanem utalás az Atya hatalmára és a Szentlélek működésére, valamint a parúzia-remény megjelenítője volt. Ez a közös arrafelé fordulás tehát az Eukarisztia kozmikus irányulását, ill. egyidejűleg feltámadás-teológiai és így szentháromságos jelentését hozza magával, valamint ezzel egy 'paruziális' kijelentés, a remény teológiája, és a minden misében Krisztus második eljövetele várásának kifejeződése is⁵⁶.

A keleti irányban, a főoltáron történő misézéssel szemben, a *versus populum* celebrálást az „erősen kidomborított közösségi karaktere határozza meg, melyben pap és közösség egymás felé fordulva egy dialógusviszonyban állnak. Azzal is még mindig csak az Eukarisztia egy dimenziója fejeződik ki. A veszély abban áll, hogy ez a 'közösségesdi' a közösséget zárt körré teszi, mely nem veszi többé észre a feltörő szentháromságos dinamikát, mely éppen az Eukarisztia nagyságát adja. Ezen elképzelés ellen, mely az autonóm, önmagának elegendő közösség ideájával találkozik, a liturgikus nevelés minden erejével tenni kell. A közösség nem önmagával dialogizál, hanem közös mozgásban van a visszatérő Úr felé⁵⁷.

Ez a liturgikus nevelés talán annak mély megfontolásával kell, hogy kezdődjön, amit az Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció a VI. Pál által kiadott misekönyv 299. rubrikájának kapcsán, a misézés irányára vonatkozó kérdésre⁵⁸ adott válaszában megfogalmazott: „Bármilyen legyen is a celebráló pap elhelyezkedése, világos, hogy az eucharisztikus áldozatot az egy és háromságos Istennek ajánljuk fel, és hogy a voltaképpeni

⁵⁵ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 61. 65-66.

⁵⁶ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 122.

⁵⁷ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 124.

⁵⁸ „Vajon az *Institutio Generalis Missalis Romani* 299. pontjában olvasható kifejezés olyan normát állít-e, melynek értelmében tilosnak kell tekinteni a papnak *versus absidem* elhelyezkedését?”

örök Főpap Jézus Krisztus, aki a pap szolgálatán mint látható vezetőn és az ő eszközén keresztül működik. A liturgikus gyülekezet a hívek általános papságának erejéből vesz részt a szertartáson, mely megkívánja a felszentelt pap szolgálatát az eucharisztikus szinaxison. Különbséget kell tennünk a kommunikációval összefüggő fizikai helyzet és minden résztvevő belső lelki irányzódása között. Hatalmas tévedés lenni azt gondolni, hogy az áldozati cselekmény fő irányzódása a gyülekezet felé fordul. Akkor is, ha a pap *versus populum* miséz, mely törvényes és gyakori esetben ajánlott megoldás, az ő lelki magatartásának mindig *versus Deum per Jesum Christum* (Jézus Krisztuson át az Isten felé) kell irányulnia, s ezzel az egész Egyházat képviselnie. Továbbá az Egyháznak, mely konkrétan testet ölt a résztvevő gyülekezetben, elsődleges lelki tevékenységében tökéletesen *versus Deum* kell irányulnia”⁵⁹.

Ugyancsak szükséges, hogy az iméntiekben leírt alapvető, helyes teológiai belső hozzáállás a templomépítészet látható, külső formáiban és a liturgiában is megmutatkozzék, különös tekintettel az oltártér kialakítására, ill. a celebrálás irányára: a kerek templom, ill. a teljes kör alakban való elhelyezkedés – ami a kultusz statikus felfogásának kedvezne – sohasem eszményi, akkor is, ha eleinte segítheti a híveket az Eucharisztia közösségi jellegének megértésében, ugyanis az eszményi templomnak és liturgiának nem az önmagában zárt emberi család a modellje⁶⁰; a keresztény családnak, ill. közösségnek nyitottnak kell lennie „a láthatatlan Egyház felé, amely az összes többi keresztényből áll, ebben a világban és a másokban, nyitottnak a világ felé és ezen a világon túl az örökkévalóság felé”⁶¹. Tehát, „a liturgia olyan előremutató mozgás legyen, amellyel közösen csatlakozunk az égi város felé vezető zarándoklatba. Nem azért gyűlünk össze a templomban, hogy ott maradjunk, hanem hogy onnét induljunk, zarándokok, akik együtt vágnak neki a jelen világnak, a mennyország felé haladva, az élő Isten eszkatológikus jelenlétében. Ezért a keresztény templomnak, hasonlóan az őt megelőző zsinagógához, egy közös tengely mentén kell elrendeződnie, így a liturgia beletestesül az egyik fókuszpontból a másikba történő átvonulásba: először Isten igéjének felhívása, ezután az oltárhoz vonulás, majd a látható oltáron túl folytatódik evilági utazásunk az eljövendő világig. (...) A szentségi liturgiában mindig jelen kell lennie egy kozmikus jelképrendszernek. A szentségi világ sohasem lehet elszigetelt a valós világtól. (...) Ha ez nem valósulhat meg a kelet felé imádkozás egyszerű, hagyományos gyakorlatával, akkor valamilyen más módszerhez kell eljutnunk. Az épületnek olyan elrendezést kell tehát adni, amely az oltár felé vezet, de nem állít meg ott, mert az oltár kozmikus és kozmosz feletti távlatot is jelez. Az építészeti formának és díszítésnek, amint a múlt templomaiban is, ezt a kettős dimenziót szükséges biztosítani az oltár részére: a világba való ’belehelyezés’, amely nem lehet világiasság, és ezzel együtt egy másik világ felé való irányulás, amelyben nekünk is meg kell szentelődnünk”⁶². Ezért is meghatározó jelentőségű lesz az Eucharisztia ünneplése számára az oltár, a maga megjelenésében, kivitelezésében, méretében, a templomtérben, ill.

---

⁵⁹Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Responsa ad questiones de nova Institutione Generalis Missalis Romani*, in CCCIC 32, 2000, 171-172.

⁶⁰Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 61. 73.

⁶¹Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 73.

⁶²Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 62-63.

szentélyen belüli elhelyezésében, tájolásában: „az oltár mintegy a megnyílt menny helye; nem zárja le a templomteret, sőt megnyitja az örök liturgia felé”⁶³.

A keresztény liturgia középpontjában a *Maiestas Domini*, a feltámadt és felmagasztaltatott Úr áll, aki egyszer majd visszatér, s akinek a visszatértét az Eucharisziában most elővételezzük. A liturgiában az Egyház elébe megy, s ezzel a liturgia az Ő eljövételének fogadására igyekvés aktusa is; a liturgia tehát megelőlegezett parúzia, a 'már' belépése a mi 'még nem' világunkba. Nem az ember gondol ki magának valamit, aztán azt énekl, hanem az ének az angyaloktól ér el hozzá; a liturgia nem olyan dolog, amit a szerzetesek alakítanak ki, az már előttük is létezett, valójában belépés a mindahányszor már megtörtént égi liturgiába. A földi liturgia csakis azért liturgia, hogy beletagozódik a már lezajlott, nagyobb, égi liturgiába; a liturgia tehát feltételezi a megnyílt eget⁶⁴. „Ha nem áll nyitva az ég, a liturgia szerepjátékká, végső soron a közösség önigazolásának jelentéktelen kísérletévé silányul, ahol lényegében semmi sem történik. A döntő tényező tehát a krisztológia primátusa. A liturgia vagy Isten műve, vagy nem is létezik; Isten és cselekedetének elsődlegességével, ami minket földi jellegében szólít meg, válik az egyetemesség és az egyetemes nyitottság minden liturgikus eseményben adottá, ez pedig nem a közösség, hanem Isten népe és Krisztus testének szintjén lesz felfoghatóvá. Csupán ebben a nagy összefüggésben értelmezhető helyesen pap és közösség egymás közötti viszonya. (...) Minden liturgikus ünnepben az egész Egyház, ég és föld, Isten és ember részt vesz, nem csupán elméletben, hanem teljes valóságában. Ha az áldozatot minél inkább ezzel a tudattal, ezzel az átélt tapasztalattal vesszük magunkhoz, annál konkrétabban valósul meg a liturgia lényege. (...) Az újkori individualizmussal és az ehhez kapcsolódó moralizmussal szemben ismét a misztérium dimenziójának kell színre lépnie, azaz a liturgia kozmikus jellegének, ami eget és földet összeköt. A Krisztus húsvéti áldozatában való részesedésben a liturgia átlép minden időbeli és térbeli határon, hogy mindezeket Krisztus azon órájára gyűjtse egybe, amely a liturgiában nyer elővételezést, és így a történelmet annak céljára nyitottá teszi. (...) A zene maga liturgia kell, hogy legyen, vagyis ráhangolódás a szentek és angyalok kórusára. Kifejezője lehet annak, hogy a zene a hívőket Isten dicsőségébe, a hit józan részegségébe átvezeti. (...)” „A liturgia egy olyan szemléletmódja, ami a misztérium-jelleget és annak kozmikus dimenzióját nem láttatja, nem a liturgia reformjaként, hanem deformálásaként hat”⁶⁵.

Összegzés:

Ha reálisan, ugyanakkor kritikusan szemléljük a II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus megújulást, annak konkrét megvalósulásait, ill. az elmúlt évtizedek lelkipásztori tapasztalatait, tényszerűen kell megállapítanunk, hogy a liturgiának a fentebbiekben leírt felfogása, gyakran és sokfelé nem ölt érezhetően testet az Eucharisztia ünneplésekor, talán mert nem igazán vagy csak kevésbé ismert, hívek és papok számára egyaránt, a szentmise egymásba fonódó dimenzióinak mélységes gazdagsága, különösképpen is a kozmikus-paruziális szempontok. Márpedig, „a liturgia egy olyan szemléletmódja, ami a misztérium-

⁶³ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 62-63.

⁶⁴ Vö. Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, Jel Kiadó, Budapest 2007, 179-180.

⁶⁵ Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, 185. 187-189.

jelleget és annak kozmikus dimenzióját nem láttatja, nem a liturgia reformjaként, hanem deformálásaként hat”⁶⁶.

Mínthogy a pap és a nép állandó szembenézése egy bezárt kör képzetét sugallja, ezért a *celebratio versus populum* akaratlanul is az Eucharisztia transzcendens dimenzióját csökkenti, mégpedig oly mértékben, hogy ezzel a liturgikus közösség könnyen autonóm, önmagának elegendő, önmagába záruló gyülekezetté, az önmagán belüli dialógus színhelyévé lesz, elszakítva magát a hívők más gyülekezeteitől és a mennyei szentek láthatatlan társaságától. A transzcendens érzék elhomályosulása a korszellem, a *Zeitgeist* hatalmas áradatának megnyilvánulása, amelyet nem szabad alábecsülnünk. Ma sokkal inkább, mint valamikor a „kultikus immanentizmus” veszélye fenyeget, melynek lényege, hogy a liturgikus közösség beolvad egy önmagára hivatkozó, horizontális, humanisztikus világba. A liturgia széleskörű deszakralizációját és szekularizációját lehet tapasztalni, amely együtt jár a keresztény élet pusztán horizontális látásával, melynek gyökerei a hiányos krisztológiában vannak. Az igazi istentisztelet célja azonban nem más, mint kijutni a transzcendens világba, bekapcsolódni az igazi, folyamatosan zajló égi liturgiába, Sion hegyéhez járulni, „az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez, és a megszámlálhatatlanul sok angyal ünnepi seregéhez, és az Elsőszülött gyülekezetéhez” (*Zsid* 12,22); ezt a kijutást kell tehát szimbolizálni a liturgiában minden eszközzel, amit az adott hagyomány rendelkezésünkre bocsát. A liturgia közösségi jellege kétségtelenül fontos, de nem egyetlen aspektusa annak. Az Eucharisztia kozmikus szimbolizmusa megengedi, hogy a világ átlátszó maradjon a transzcendens valóság számára. A liturgikus imádság alatti közös *versus orientem/absidem* orientáció egyrészt a feltámadt Krisztust és vele együtt az Atya hatalmát, ill. a Szentlélek tevékenykedését, vagyis az Eucharisztia szentháromságos, ill. kozmikus dimenzióját jelzi, másrészt pedig a Krisztus második eljövételéről szóló remény teológiájának a tanúja is, végsősoron a kozmosz és a történelem keresztény szintézise⁶⁷.

Amikor Istent megszólítjuk, imádságunknak mintegy ’megtestesülnie’ kell. A pap az Eucharisziát nem ’arccal a népnek’ celebrálja, sokkal inkább az egész gyülekezet celebrál ’arccal Isten felé’, Jézus Krisztus által a Szentlélekben. Az oltár olyan elhelyezése, amikor a pap is, a hívők is kelet felé fordulva ugyanazon irányban néznek, *ad Dominum*, kifejezi egyrészt, hogy az Eucharisztia Isten elé vitt hálaadás, megszentelés, emlékezés és közbenjáró felajánlás (*prophora, anaphora, oblatio*), másrészt világossá teszi az eszkatológikus várakozást, a parúzia-irányultságot, mínthogy a visszatérő Krisztus misztériumát celebráljuk, *obviam Sponso*, arccal a Völegény felé, *donec veniat in caelis*, mígnem eljön a mennyből. Ezért is véli úgy Max Thurian jeles liturgia-szakértő, hogy a klasszikus nyugati bazilika-alaprajz, hosszú, négyszögletes hajóval és félköríves szentéllyel illik a legjobban az Úr felé tartó zarándok közösséghez, mivel a nép várakozásának és az Úrral való találkozásnak a dinamizmusát fejezi ki; az apszis felé fordított nagyméretű oltáron történő celebrálás az Urat illető felajánlás – szemlélődés – imádság - eszkatológikus várakozás aspektusait egyidejűleg mind magában foglalja⁶⁸. Az Eucharisztia kelet felé történő, *versus orientem/absidem* celebrálása mellett foglalnak állást, kellő teológiai megfontolásokkal, többek között olyan kiváló liturgiaszakértők, ill. teológusok mint pl. J. A. Jungmann, L. Bouyer, K. Gamber, C.

⁶⁶ Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, 189.

⁶⁷ Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 73-79.

⁶⁸ Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 79-85.

Vogel, M. Napier, M. Metzger, P. Claudel, H. de Lubac, H. U. von Balthasar, J. Ratzinger, C. Schönborn, A. Nichols, B. Fischer, T. Garriga, M. Kunzler.

A tanulmányunk elején olvasható általánosabb érvek, majd az azt követően részletezetten bemutatott liturgikus rendelkezések, ill. teológiai megokolások (1.-3.) alapján egyértelműen kijelenthetjük, hogy a római rendes rítus *versus orientem/absidem* végzése, így a főoltárok használata semmilyen módon nem tiltott, megfelel a liturgikus reform szándékának, teológiailag teljesen megalapozottnak, lelkipásztorilag pedig indokoltnak tekinthető; mindezek fényében jól érthető és elfogadható Robert Sarah bíboros, az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció prefektusának a bevezetőben idézett kérése, mely szerint az Eucharisztia celebrálásakor papok és a hívek együtt ugyanabba az irányba forduljanak, Kelet felé vagy legalább is a templom apszisa felé, az Úr felé, aki jön.

Megjegyzések a szembemisézéssel kapcsolatban:

Tanulmányunk végén, a polemizálás szándéka nélkül (!), szeretnénk néhány megjegyzést tenni a szembemisézést illetően, amelyek további szempontokkal világíthatják meg a *versus orientem/absidem* celebrálás jogosultságát.

Mint azt már jeleztük, a II. Vatikáni Zsinatot követően a latin rítusban meglehetősen gyorsasággal és – néhány kivételtől eltekintve – egyetemesen elterjedt a *celebratio versus populum* gyakorlata. Ennek oka, egyrészt, teológiai természetű volt: „El kell ismerni, hogy legalább a 19. sz. óta nemcsak a liturgia kozmikus irányulásának értelme tűnt el, hanem a keresztképet mint a keresztény liturgia vonatkozási pontját is alig értették már. Ezzel a régi celebráció-irány kijelentés nélkülivé lett; ekkor alakulhatott ki az a beszédmód, hogy a pap a 'fal felé', vagy éppenséggel az az elképzelés, hogy a tabernákulum felé miséznek. Csakis ennek a félreértésnek a háttere magyarázza az új celebráció-irány triumfális diadalmenetét, mely minden utasítás nélkül és annak ellenére (vagy éppen ezért) olyan egyhangúsággal és gyorsasággal ment végbe, mely az addigiak jelentéselvesztése elképzelhetetlen lett volna”⁶⁹. Másrészt pedig, lehet beszélni egy pszichológiai-szociológiai természetű okról is, ami miatt a papok legtöbbször készséggel vállalta a szembemisézés gyakorlatát: „A nem elhanyagolható bizonytalanság és magányosság, amit a papok éreznek, szinte természetesen indítja őket arra, hogy új érzelmi támogatást és megerősítést keressenek. Ennek az érzelmi megerősítésnek része az a támogatás, amit a hívek biztosítanak számukra. Mégis, ez a támogatás a függőség egy új viszonyát hozza létre: a színész függőségét a közönségtől”⁷⁰.

A pap a szembemisézés révén olyan új, '**előadói szerepet**' kap, amelyben „aligha folytathatja a hívek képviselőjének a szerepét, hanem mint színész, Isten szerepét játssza, legalábbis a mise központi része alatt (...). Ez a fejlemény a papot olyan színésszé tette, akinek Krisztus szerepét kell játszania a színpadon az Utolsó Vacsora megjelenítésében, így Krisztus és a pap személye olyan módon mosódik egybe, amely mindeddig megengedhetetlen lett volna”⁷¹. „Míg a múltban a pap névtelen közvetítőként szolgált, aki Isten felé fordult, nem a hívek felé, mindnyájuk képviselőjeként velük együtt ajánlotta fel az áldozatot (...), ma egy meghatározott személy, személyes tulajdonságokkal, személyes életstílussal, aki arcát a hívek

⁶⁹ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 123.

⁷⁰ Siebel, W., *Liturgie als Angebot. Bemerkungen aus soziologischer Sicht*, Morus Press, Berlin 1972, 16.

⁷¹ Siebel, W., *Liturgie als Angebot*, 15.

felé fordítja. Sok pap számára ez egy olyan kísértés, amit nem tudnak megfelelően kezelni és személyiségük prostitúcióját jelenti. (...) Gesztusaik, arckifejezéseik, mozdulataik, egész magatartásuk, minden azt szolgálja, hogy a figyelmet saját személyiségükre irányítsák. (...) Számukra előadásuk sikere személyes vonzerejük mércéje és ezért önbizalmuk és biztonságérzetük indikátora is”⁷². Korábban a pap csupán arctalan közvetítő volt, akinek teljesen Krisztushoz kellett alakulnia, ezért egész öltözéke, mozdulatai, ill. pillantásai is szigorúan szabályozva voltak: az olvasmányokat és a szentbeszédet kivéve, nem volt szabad szemkontaktust teremtenie a hívekkel, mivel „neki (Krisztusnak) növekednie kell, nekem (a pap személyének) kisebbednem” (vö. *Jn* 3, 30); *versus orientem/absidem* celebrálva a pap saját személyisége, neve, arca ’elveszik’, hogy Krisztus működhessen általa. A szembemisézés viszont azt (is) eredményezi, hogy a pap belekényszerül egy színpadi értelemben vett Krisztus-szerepbe, s így saját tehetségére, gesztusaira, stb., van utalva abban, hogy az Utolsó Vacsora Jézusát megjelenítse a hívek számára. A *celebratio versus populum* azért is idegen a szentmise liturgiájának szellemétől, mivel új és elhibázott értelmet ad az *in persona Christi* cselekvésnek: az Utolsó Vacsora eseményeinek színpadias megjelenítőjévé válik a pap, a szentmise legközpontibb része, az átváltoztatás pedig narratív emlékeztető, tovább gyöngítve ezzel a szentmise áldozati-jellegét⁷³. J. Macquarrie szerint korunk túlzó szubjektívizmusát közvetíti a papnak a nép felé fordulása; e szubjektívizmus által az Eucharisztia az az objektív dimenziója károsodik, amelyet a pap és a nép egy irányba, Isten felé fordulása szimbolizál, aki mindig előttünk van, és mindig arra hív, hogy túllépünk önmagunkon, vállalva a hit kockázatát⁷⁴. „Aki az új liturgiában részt vesz, könnyen érezheti úgy, hogy a szertartás nem az Istennek szól, hanem az embereknek, a népnek. A pap is, a résztvevők is gyakran érezhetik úgy, hogy a liturgia értékét a vélt ’közönség hatáson’ kell lemérni: azon, hogy vonzza-e az embereket. Emiatt háttérbe szorul a tartalmi megőrzés fegyelme, vagyis az a tudat, hogy a papnak a legteljesebb fegyellemmel és figyelemmel kell követnie a liturgia előírásait, nem pusztán ritualizmusból, hanem hogy annak tartalma a legteljesebben megőrződjék, és az oktató vagy propagandisztikus hatáson túlhaladva a szentségi hatás teljesen érvényesülhessen. (...) A pap pszichológiai állapotát a liturgiában három tényező is előnytelenül befolyásolhatja. Egyrészt, ha magát a liturgia főszereplőjének érzi. Másrészt, ha elfelejtkezik Isten jelenlétének félelmetes valóságáról. S végül, ha úgy érzi, hogy a liturgia eredményessége az ő ’ember-közelségén’ múlik. Ezek az eltévelyedések vezetnek a gyakran tapasztalt nyegleséghez, jópofáskodáshoz, vagy a liturgia egyfajta bulifelfogásához”⁷⁵.

A szembemisézéssel tehát az a meglepő helyzet állt elő, hogy az új miserend (a római rendes rítus), különösképpen is a *versus populum* celebráció révén, még klerikálisabb lett, mint az e tekintetben sokat kritizált hagyományos latin rítus. Mint J. Ratzinger megfogalmazza: „Ezáltal olyan **klerikalizálódás** jött létre, ami azelőtt sohasem létezett. Most a pap – az előljáró, ahogyan ma inkább nevezik – az egésznek a tulajdonképpeni

⁷² Rey, K. G., *Pubertäterscheinungen in der Katholischen Kirche. Kritische Texte*, Benzinger vol. 4., 25.

⁷³ Vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 26-29.

⁷⁴ Vö. Macquarrie, J., *Subjectivity and Objectivity in Theology and Worship*, in *Worship* 41 (1967), 158.; Vö. Lang, U. M., *Rivoltii al Signore*, 82.

⁷⁵ Dobszay László, *A „tridenti” rítus és a „novus ordo” különbségeiről*, in *A jó harc. Tanulmányok az ősi római rítusról és a katolikus szent hagyományról*, Casa Editrice »La Magione« - Miles Christi, Poggibonsi – Budapest 2006, 64-65.

vonakoztatási pontjává válik. Minden őreá vonatkozik. Őt kell látni, az ő cselekvésében kell részt venni, neki kell válaszolni, az ő kreativitása hordozza az egészet. (...) Egyre kevésbé Isten áll a látótérben, és egyre fontosabbá válik mindaz, amit azok az emberek végeznek, akik itt találkoznak és egyre kevésbé kívánják magukat egy 'előzetesen megadott sémának' alávetni. A papnak a néphez való fordulása így a közösséget egy önmagában zárt körré alakítja. A közösség – alakjánál fogva – többé nem nyitott előre és fölfelé, hanem saját magába zárul"⁷⁶. Különbben is, „amikor imádkozunk, nem szükséges, sőt valójában nem is illik egymásra nézni; ugyanez vonatkozik arra az esetre is, amikor szentáldozáshoz járulunk”⁷⁷.

A szembemiséző oltárnál történő celebrálás tehát mintegy magába zárja a közösséget, és az már nem az Atyát keresi, „aki a mennyekben van”, hanem a **közösség szubjektív 'istenségét'**. Ratzinger bíboros szerint része ez az Isten népéről kialakult új felfogásnak, melyben „Isten” magát a népet jelenti, így a liturgiában az emberek már inkább önmagukat ünneplik. Ez pedig valójában azt jelenti, hogy semmit sem ünnepelnek; az emberré lett Isten vallása helyére az Istenné lett ember vallása lépett, az imádás középpontja már nem az Isten, hanem az ember⁷⁸. Ennek a szemléletnek lett az egyik legszembeötlőbb megnyilvánulása az eképpen felfogott szembemisézés: „Nem szükséges és nem kell, hogy valaki felfalja a gyülekezetet szemeivel, de elengedhetetlen, hogy szüntelenül együttérző, bátorító pillantásokat váltson a hívekkel (...). A mennyekre vetett tekintet (...) egy olyan szemléletet tükröz, amely többé már nincs velünk. A mi gyülekezetünk tudatában van a láthatatlannak és a transzcendensnek, de a szemünk nézésre való, és semmire sem szabad tekintenünk, ami az embereknél kevésbé fontos. A mi testvéreink és nővéreink Krisztus jelenlétének elsődleges és legfontosabb jelei”⁷⁹. Valójában „lapos immanentizmus ez, a liturgia transzcendens irányultságának tudatos elcsalása”⁸⁰. E felfogás szerint, ha a pap és a hívők egymásra tekintenek, akkor az emberben éppen Isten képét látják, és ezért az egymás felé fordulás az imádkozásnak a helyes iránya, így nincs szükség arra, hogy keletre, ill. a 'liturgikus keletet' jelölő keresztre tekintsünk. Azonban nem olyan egyszerű dolog Isten képét az emberben meglátni. Megláthatjuk egy emberben a jóságot, a becsületességet, a belső igaz voltát, az alázatosságot, a szeretetet és mindazt, ami őt Istenhez hasonlóvá teszi, de csakis a hit új szemléletével; éppen ennek az új látásnak a megtanulására szolgál maga az Eucharisztia⁸¹.

Az az elképzelés, mely szerint a híveknek minden egyes liturgikus cselekményt **látniuk** kell, valójában teljesen újkeletű, és idegen mind a keleti, mind a nyugati liturgikus felfogástól, ráadásul nem jár semmiféle lelkipásztori előnnyel, ellenkezőleg: ha a pap végig a néppel szemben, az oltárnál áll, nem stimulál érdeklődést a hívekben, így ez nem mélyíti, hanem csökkenti a figyelmüket. A keleti szertartású, pl. bizánci rítusú szentmisékben ma is a hatalmas ikonosztások sejtelmes takarásában történik az eucharisztikus liturgia, ezzel is kihangsúlyozva, hogy hitünk szent titka készül megvalósulni, ahogyan kezdetben nyugaton is elfüggönyözték az oltárt az eucharisztikus imádságok idejére; a római Szent Péter bazilika

⁷⁶ Vö. Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 69-70.

⁷⁷ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 125.

⁷⁸ Vö. Ratzinger, J., *Homiletic and Pastoral Review*, June 1986; vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 27.

⁷⁹ Hovda, R. V., *Worship*, 1967 vol. 41., No. 9.; Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 26.

⁸⁰ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 29.

⁸¹ Vö. Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 72.

főoltárán is, a VI. Pál idejében történt átrendezés előtt, a középre helyezett, hatalmas oltárkereszt és gyertyatartók aligha tették lehetővé, hogy a hívek zavartalanul fürkészhessék az oltár mögött álló celebráns tevékenységét⁸². A liturgia ily módon történő celebrálásával, keleten is és nyugaton is, a titok integritását és méltóságát kívánták megőrizni, mely a szembemisézéssel óhatatlanul elgyöngül és idővel el is veszik.

A szembemisézés drámaiatlanságát és érzéketlenségét a Legszentebb Titok iránt még erősebben kiélezi „a szándék, hogy szorosabbra fűzzék az Úr Vacsorájának asztala körül összegyűlt **emberek közösségét** (...). Valójában csak a pap van az asztalnál, s ő is áll, nem pedig ül. A vacsora többi résztvevője kisebb-nagyobb távolságban a nézőtérre foglal helyet. Rendszerint az oltár asztala magasabban és egy bizonyos távolságra van, ami azt jelenti, hogy az együttlétnek azt az érzését, ami az Utolsó Vacsora termében volt megtapasztalható, egyszerűen nem lehet újra megteremteni. A néppel szemben állva a papnak nehéz elkerülnie, hogy azt a benyomást keltse, most valamit nagyon szeretne eladni nekünk. Hogy ezt a benyomást elkerüljék, megkísérik az oltárt a hívek közé építeni. De ebben az esetben a hívőknek nem csak a papra kell néznie, hanem nézheti a mellette ülőt, vagy a vele szemben ülőt is. Az oltár hívek közé építése azonban azt is jelenti, hogy a szakrális centrum és a hívek közötti tér elveszik. A szent félelmet, ami akkor töltött el minket, amikor a templomba, Isten valóságos jelenlétébe léptünk, most felváltja egy gyenge szentimentalizmus, egy válasz valamire, ami kevéssel több az átlagosnál”⁸³. Azzal, hogy a szentmise celebrálásakor „a pap a nép felé fordult, az Eucharisztia jel-funkciója megváltozott. Az Eucharisztia szentségi eleme meggyöngült, a lakoma-aspektus került előtérbe. Az oltár, mint jel, mint kód, mely az Istennek és az emberiségnek az áldozati közösségben való találkozási pontja volt, inkább átcsúszott: az eucharisztikus lakoma asztalává”⁸⁴. Az Eucharisztianak az áldozati-jelleggel szembeállított lakoma-felfogása valójában mesterséges kettősség, amely a liturgikus hagyomány szempontjából abszurdítás. A Katolikus Egyház Katekizmusa világosan kijelenti, hogy a szentmise egyszerre és elválaszthatatlanul áldozati emlék, melyben a keresztdózat lesz állandóan jelenvaló, és ugyanakkor az Úr testével és vérével való egyesülés szent lakomája (vö. n. 1382.), és a kettő nem választható el egymástól. „Még a legjobb misztagógikus hittanítás sem tudja ellensúlyozni a szentmise megértésének a katolikusok közötti lehanyaglását, ha a liturgikus celebráció ellentétes jeleket küld”⁸⁵.

A szentmise lakoma-jellegének kiemelése mellett a **hívek 'tevékeny részvétele'** fogalommal indokolják meg a leginkább a szembemisézés gyakorlatát annak képviselői. A II. Vatikáni Zsinatnak a liturgia alakítására vonatkozó vezérgondolata kétségtelenül a *participatio actiosa* (tevékeny részvétel vagy részesedés), melynek elvét még Szent X. Piusz pápa vezette be az Egyház liturgikus életébe, s mely központi helyet kapott a *Sacrosanctum Concilium* konstitúcióban. De vajon miben is áll a hívek tevékeny részvétele, ill. mi is az a tulajdonképpeni központi 'actio', amelyben a közösség minden tagjának részt kellene vennie? J. Ratzinger szerint „az igazi liturgikus aktus az *oratio*, az a nagy imádság, amely az Eucharisztia ünneplésének a lényegét képezi (...). Ez az *oratio* – az eucharisztikus imádság, a 'kánon' – valóban több, mint beszéd, az a legmagasabb értelemben vett akció. Itt ugyanis az

⁸² Vö. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 22. 25-26.

⁸³ Siebel, W., *Liturgie als Angebot*, 18.

⁸⁴ Schreiter, R. J., *Constructing Local Theologies*, SCM, London 1985, 67.

⁸⁵ Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 82.

történik, hogy az emberi akció (...) hátralép és helyet enged az *actio divina*, Isten cselekvése számára. Ebben az *oratio*-ban a pap az Úr én-jével együtt mondja: 'ez az én testem', 'ez az én vérem', annak tudatában, hogy ő többet nem a saját erejéből, hanem annak a szentségnek az erejével beszél, melyet ő is befogad. Annak hangjává válik, aki most beszél és cselekszik. Istennek ez a cselekvése, amely emberi beszéden keresztül megy végbe, az a tulajdonképpeni akció, melyre minden teremtmény vár. A föld elemei átlényegülnek, mondhatni: kiszakadnak teremtményi kötöttségükből és létezésük teljes mélységéig áthatottan az Úr testévé és vérévé válnak. Az új eget és az új földet előre vetítik. A liturgiának az a voltaképpeni 'akciója', amelyben mindannyiunknak részt kell vennünk, magának Istennek a cselekvése. (...) Meg kell különböztetni az igeliturgiában való részvételt a voltaképpeni szentségi ünneptől. Egyértelműen tudatosítani kellene azt, hogy itt a külsődleges tevékenységek teljesen másodlagos jelentőségűek. A tevékenységgel teljesen fel kell hagyni, ha a lényegesre, az *oratio*-ra kerül sor. Láthatóvá kell válnia annak, hogy csak az *oratio* az igazán lényeges, és az pedig azért fontos, mert Isten *actio*-jára ad lehetőséget. Az, aki ezt megértette, azt is könnyen belátja, miszerint többé nem arról van szó, hogy a papra tekintünk, vagy őt szemléljük, hanem arról, hogy mindannyian Istenre tekintünk és felé tartunk⁸⁶. Világos tehát, hogy a tevékeny részvétel elsősorban nem az érzékelhető külső tevékenységeket jelenti (szavak, énekek, olvasmányok, szentbeszéd, adományok átadása, kézszorítások), mint ahogy arról sem szabad elfeledkezni, hogy a Zsinat tevőleges részvételnél kezel a csendet is, ami valóban a mély, személyes, imádságos részvételt szolgálja⁸⁷; mindehhez valóban nincs szükség a pap és a nép állandó szembenézésére.

Noha a fentebbi megjegyzések komoly kérdéseket vethetnek fel a szembemisézés gyakorlatát illetően, mindazonáltal, a hatályos liturgikus jogi rendelkezések alapján, nem kérdőjelezhető meg annak jogosultsága, törvényes és gyakorta kívánatos mivolta. Bouyer szerint a *versus populum* vagy *versus orientem/absidem* misézést nem lehet elvi kérdésnek tekinteni, hanem kizárólag hasznossági kérdésnek, vagyis minden a körülményektől függ: tudni kell, hogyan jobb használni az oltárt egy konkrét adott helyzetben, és hogyan nem⁸⁸. Dobszay László, a magyar nyelvterület néhai kiváló liturgikus szakembere is, a két miszési megoldást egyenrangúnak tartja: a szembemiséző oltár jobban kifejezi az utolsó vacsorai lakoma-jelleget, míg a háttal miszéső oltár az áldozat-jelleget⁸⁹. A főoltárokhoz hasonlóan a szembemiséző oltárnak is formája, mérete, anyaga, megmunkálása révén a **templom legszebb, művészi kivitelezésű** tárgyának kell lennie, több lépcsőfoknyira megemelt helyen és sohasem szabad a messzeség benyomását keltenie⁹⁰. „A szembemiséző oltár csak akkor teszi a hívők számára láthatóbbá a cselekményt, ha az oltárpódium jelentősen meg van emelve. A ma általános megoldás: a régi szentély beszűkített terében elhelyezett, legföljebb egyetlen lépcsővel megemelt, a templom léptékeihez képest aránytalan apró tárgyakkal

⁸⁶ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 148. 150.

⁸⁷ Vö. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 111.

⁸⁸ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 72.

⁸⁹ Vö. Dobszay, L., *Jegyzetek a liturgiáról*, 241-242.

⁹⁰ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 75.; „Az oltárnak mindenképpen méltó megjelenésűnek kell lennie. A modern kor építészei nehezen érznek erre rá; sok oltár túl nagy, ízléstelen vagy olyan, mint egy konyhaasztal. Nyugat-Európa itt is rossz példával jár elől: 'a brüsszeli székesegyház főoltára (egy sást agyonnyomó üveglap) maga is elég lenne egy gyengébb hit megingatására'", *A II. Vatikáni Zsinat és a katolikus liturgikus reform*, in <http://www.onkepzoweb.hu/tempdocs/vzs.pdf>, 4.

(kereszt, gyertya) felszerelt, kisméretű asztal (...). Ez esetben a szem nem tud jobb kontaktust kialakítani az oltárral, mind eddig, mert a hívőnek az előtte ülők feje közt kikandikálva kell megpróbálnia egy rést találni, ahol többé-kevésbé rálátna az alacsony oltárra, és a fejek közt eltűnő papra. (...) A szembemiséző oltár ott vált be igazán, ahol az oltár számára ki tudtak alakítani egy saját, megfelelő méretű, megemelt szakrális teret, s még azon belül is legalább három lépcsővel kiemelkedik az oltárpódium. Ez nemcsak technikailag, hanem lélektanilag is előnyösebb: szerencsés arányát teremti meg a közvetlen kapcsolatnak és ugyanakkor szakrális fenségnek, mondhatni elvontságnak. Mert ha a szembemiséző oltár arra vezet, hogy jelentéktelenítjük, lélekben deszakralizáljuk az oltárt, akkor bizonyára nem a Zsinat akaratát teljesítjük. Arra is figyelmeztetni kell, hogy a mise nem a pap és a hívek dialógusa, hanem benne igen fontos rész jut az asszisztenciának és a szókólának is. Az oltár körül bizonyos fokig elkülönített nagy mozgástérnek kell maradnia. Ehhez képest a mai átépítések gyakran szerencsétlenül beszűkítették az oltár terét⁹¹.

Ha fizikailag vagy bármi más oknál fogva nem lehetséges *versus orientem/absidem* misézni, akkor a szembemiséző oltár közepére egy nagyobb, jól látható **keresztet** kell tenni, hogy közös vonatkozási pont legyen mind a hívek, mind a miséző pap számára⁹². Mint azt a korábbiakban már láttuk (ld. Teológiai megokolások, 3.), a keleti irányt az 'Emberfia' jelével, a kereszttel hozták kapcsolatba, ami az Úr újbóli eljövételét jelenti be. Így „ott, ahol a közvetlen kelet felé fordulás nem lehetséges, a kereszt jelentheti a hit belső jelét. Ennek az oltár közepén kellene állni és ez lehetne a pap és az imádkozó közösség számára a közös nézőpont. (...) Az utolsó évszázad valóban abszurd jelenségei⁹³ között tartom számon azt, hogy a keresztet oldalt helyezték el. Ezáltal akarták szabadabbá tenni a pap számára a látást. Zavar a kereszt az Eucharisztia alkalmával? Fontosabb a pap, mint az Úr? Ezt a tévedést a lehető leghamarabb ki kell javítanunk, erre újabb átépítések nélkül is van lehetőség. Az Úr a vonatkozási pont. Ő a történelem felkelő napja. Ennélfogva akár olyan feszületről is lehet szó, mely a szenvedőt jeleníti meg, akinek oldalát értünk átszúrták, melyből vér és víz – Eucharisztia és keresztség ömlött; de lehet egy diadalmas kereszt is, mely az újbóli eljövétel gondolatát fejezi ki és arra irányítja a tekintetet. Mert mindig Ő az egy Úr: 'Jézus Krisztus, aki ugyanaz tegnap, ma és mindörökké' (Zsid 13,8)”⁹⁴.

⁹¹ Dobszay, L., *Jegyzetek a liturgiáról*, 243-244.

⁹² Az oltárra helyezett kereszt nem látást akadályozó valóság, hanem közös vonatkozási pont, „ikonosztáz”, amely nyitva áll; az eucharisztikus közösség összejövételét, pap és hívek találkozását nem zavarja, hanem őket összeköti, és mindenki számára az a képet jelenti, ami tekintetüket összegyűjti és egyesíti; az oltárra helyezett kereszt a szembemisézésnek nem akadálya, hanem valójában feltétele; vö. Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 126. Bouyer szerint sem lehet eléggé hangsúlyozni a kereszt és a szentmise kapcsolatát, mindazonáltal nem szükséges, hogy a kereszt az oltáron legyen; gyakran még kívánatosabb lenne egy nagy feszületet felfüggeszteni az oltár fölé a mennyezetre, vagy a diadalívre rögzíteni az oltár fölött vagy előtt. Az oltár mögötti fal vagy a fölötte lévő kupola mozaikkal, festéssel való díszítésének mindig a hitnek azt a keresztre vonatkozó látásmódját kellene felidéznie, amely kozmikus és világfeletti, és amely az Eucharisziát az egész világ átalakulásának elővételezésévé teszi, a mennyek országának eljövételében; vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 76.

⁹³ „Ma a katolikus oltárokat kevés kivétellel úgy készítik elő, hogy azok formálisan egy családi vacsorára emlékeztessenek. Vázát találunk rajta virágokkal és gyertyákat, amiket többnyire a *mensa* egyik oldalára tesznek, míg a vázát a túloldalra helyezik. Az aszimmetrikus elrendezés legtöbbször tudatos, azt próbálják vele elkerülni, hogy az oltárnak fókusza, középpontja legyen, amit valaha az oltár közepére emelt oltárkereszt, és az oltár jobb és bal oldalára szimmetrikusan elrendezett gyertyatartók biztosítottak”. Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 36.

⁹⁴ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 73.;

Az imént mondottak egyfajta megvalósítása az ún. 'benedek-oltár', utalva a XVI. Benedek néven ismertté lett J. Ratzingernek az oltárkereszttel kapcsolatos álláspontjára: a szembemiséző oltáron, a régi, hagyományos főoltárok imitációjaként, a középben elhelyezett jókora és díszes kereszt mellett jobb és bal oldalon három-három, ugyancsak nagyméretű gyertyatartó található. Ezzel a megoldással egyrészt az oltárkeresztre, mint fő vonatkozási pontra történő fókuszálás valósul meg a pap, ill. a hívek részéről, ugyanakkor az oltárra helyezett nagyméretű kegytárgyak egyfajta diszkrét takarást is biztosítanak a szent cselekmény végzése számára, mintegy 'ikonosztáz' jelleggel, kiemelve és ugyanakkor óvva is az Eucharisztia misztériumát. A legjobb teológiai igyekezet elismerése mellett is marad mindazonáltal a kérdés: miért ne lehetne ugyanezzel az elrendezéssel, de a szentély felé fordulva celebrálni ezeken az oltárokon az Eucharisziát, ha megvan ennek elvi elfogadottsága az eucharisztikus közösség minden tagja részéről; vajon mi, vagy ki akadályozná azt? Mert a szembemiséző ún. 'benedek-oltár', lássuk be, valójában egy kényszerűségből fakadó és félúton megálló köztes megoldás.

Végül pedig, utalnunk kell egy sokféle tapasztalható, sajátos liturgikus anomáliára: számos székesegyház gyakorlatára jellemző, hogy a celebráns püspök a **szembemiséző oltártól prédikál**, összemosva ezzel az áldozatbemutatás és igehirdetés egymástól egyébként világosan elkülönítendő helyét, előbbi jelentőségét így akaratlanul is relativizálva, utóbbiét pedig felerősítve, burkoltan protestáns-jelleget adva az eucharisztikus ünneplésnek. A zsinati liturgikus konstitúció, amiként semmilyen módon nem tiltja a főoltárok használatát (*versus orientem/absidem*), ugyanúgy az impozáns és díszes szószékekről való igehirdetést sem; mindazonáltal a Zsinat után – ki tudja miért? – 'szószékellenes' hangulat alakult ki, gyakorlatilag nem használva a meglévőeket, az új templomokba pedig egyáltalán nem is építenek. (Megjegyzendő, hogy a legtöbb protestáns templomban a mai napig a központi elhelyezkedésű és tekintélyes megjelenésű szószékekről hirdetik az Isten szavát.) Egészen bizonyos, hogy a *novus ordo* előírásai szerint végzett püspöki (ill. plébániai) szentmiséknek is különös emelkedettséget és méltóságot adna mind a főoltárok, mind a szószékek használata, távol mindenfajta vélt klerikalizmustól, vagy a régmúlt iránti nosztalgiaától. Ami viszont biztos: ha a római rendes rítusban marad is a szentmise *ad populum* celebrálása és nem a szószékről történik az igehirdetés, a templomok tervezőinek ügyelniük kell arra, hogy az oltár és az ambó ne mint két fókuszpont jelenjenek meg, hanem egyértelmű legyen az oltár dominanciája⁹⁵, akkor is, ha az ambó méretének és alakjának világosan mutatnia kell, hogy az oltár után ez a templom legszentebb helye⁹⁶.

Záró gondolatok

Sokak szerint a II. Vatikáni Zsinatot követően hatalmas törés történt az Egyház életében, különösképpen is a liturgia terén. Azonban, aki úgy véli, hogy csupán a régi és az új, ill. a tradicionális erők és a reformok közül választhat, könnyen zsákutcába juttatja magát. A *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció vetette meg a reform alapjait, de a reformot

⁹⁵ Vö. *A II. Vatikáni Zsinat és a katolikus liturgikus reform*, in <http://www.onkepzoweb.hu/tempdocs/vzs.pdf>, 5.

⁹⁶ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 75.

magát egy tanács dolgozta ki, így részleteiben az nem vezethető vissza egyértelműen a Zsinatra. A Zsinat volt tehát a nyitott kezdet, amelynek széles keretei több dolog megvalósítására is teret engedtek, éppen ezért helytelen lenne a Zsinat előtti és utáni liturgia közötti ellentétről, ill. szakadékról beszélni, sokkal inkább a reform fokozatairól van szó. Még tágabba történő kitekintéssel pedig azt mondhatjuk, hogy maga a liturgiátörténet mindig is a **folytonosság és a megújulás** feszülő ellentétében állt⁹⁷. Valójában „a kérdés sokkal inkább az: Mi is a liturgia annak lényegét tekintve? Mely mértéket állítja maga elé? Ha előbb ezt megválaszoljuk, akkor kérdezhetünk tovább: Minek kell megmaradnia? Minek lehet, és minek kell talán megváltoznia?”⁹⁸ A Katolikus Egyház Katekizmusa szerint a liturgia nem más, mint a nép által a népért végzett szolgálat; Isten népe részt vesz Isten művében; minden liturgikus ünnep Krisztusnak, a papnak és az Ő testének, az Egyháznak a műve⁹⁹. A liturgia feltételezi a megnyílt eget, enélkül szerepjáttékká, a közösség önigazolásává silányul. A liturgia vagy Isten műve, vagy nem is létezik, döntő tehát Krisztus elsőbbsége, akinek személyében a miséző pap cselekszik, vagyis a szentség erejében, ami Krisztusnak a jelenlétét biztosítja. A katekizmus liturgikus teológiája emellett szentháromságos felépítésű: az egybegyűltek a Szentlélek közösségének az erejéből válnak eggyé, olyan nyitott egységgé, amely nemzeti, kulturális és társadalmi határok feletti, s a közös hit vezette Úr felé fordulás és az Úr színe elé járulás az, ami a közösség tagjait sokkal mélyebben egymáshoz köti, mint bármilyen más pusztán társadalmi együvé tartozás. A Krisztus húsvéti áldozatából való részesedésben a kozmikus-jellegű és misztérium dimenziójú liturgia átlép minden időbeli és térbeli határon, hogy mindezeket Krisztus azon órájára gyűjtse egybe, amely a liturgiában nyer elővételezést, és így a történelmet annak céljára nyitottá teszi¹⁰⁰. Ebben a tágabb összefüggésben elhelyezve mondhatjuk azt, hogy a szentmise lényegi és változhatatlan célját ma éppúgy, mint a Zsinat előtt abban látjuk, hogy Istennek az imádás és dicséret áldozatát bemutassuk, hálát adjunk kegyelmeiért, megújítsuk Krisztus kereszttáldozatát a büntetések elengedésére és a bűnök bocsánatára, és így eljussunk az örök életre. Óvakodni kell tehát a Zsinat előtti és utáni időszakra osztó polémikus és hamis alternatívától, amely téves alapokra helyezi a liturgia értelmét, s ezzel együtt a hittörténet folytonosságát szétszakítja. Ez mindamelllett azt is jelenti, hogy a pap természetesen sosem volt ama jog birtokában, hogy maga rendelkezék arról, mit kell tennie a liturgiában; a liturgia számára nem belátása szerint változtatható szertartás, hanem ez ’rítus’, vagyis az Egyház imájának eleve adott objektív formája¹⁰¹.

A Zsinat előtti és utáni világ dualisztikus elképzelése helyett tehát a folytonosság hermeneutikáját kell nyomatékkal hangsúlyoznunk; nem lehet törés sem az Egyház önfelfogásában, sem az életében vagy a liturgiájában. Ez azt is jelenti, hogy a rendes és

---

⁹⁷ Vö. Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, 182-183. Kevésbé ismert talán, hogy a II. Vatikáni Zsinatot megelőzően is történtek komoly reformok az Egyház liturgiájában, így pl. a Tridenti Zsinat óta a legnagyobb reformer Szent X. Piusz pápa volt, de XII. Piusz alatt is történtek változtatások, VI. Pál idejében pedig kétségtelenül a legjelentősebbek. Vö. Romanato, G., *Pio X. La vita di Papa Sarto*, Rusconi Libri, Milano 1992, 247; vö. Schneider, A., *On the question of a heretical pope*, in *Rorate coeli. Tempus quadragesimae*, 2019. 03. 20., <https://rorate-caeli.blogspot.com/2019/03/important-guest-op-ed-bishop-schneider.html>

⁹⁸ Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, 183.

⁹⁹ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest – Libreria Editrice Vaticana 1994, n. 1069.

¹⁰⁰ Vö. Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, 185-187.

¹⁰¹ Vö. Ratzinger, J., *Új éneket az Úrnak!*, 184.

rendkívüli római rítusoknak a maguk látható, **külső jegyeiben is a töretlen folytonosságot** és nem a törést kell megjeleníteniük; minél távolabb lenne ugyanis e két liturgikus forma egymástól, annál inkább sugallhatná, hogy – ha nem is elméletben, *de facto* mégis - mintha két Egyház létezne egyidejűleg és egymás mellett párhuzamosan, ami nyilvánvalóan abszurd és teológiai is elfogadhatatlan lenne. A liturgia tehát a maga látható megnyilvánulásaival semmiképpen sem sugallhatja ezt a kettősséget, sokkal inkább a két rítus kibékülése és külső formáiban is a minél hasonlóbb megjelenése a kívánatos¹⁰²; a római rendes rítusban a *versus orientem/absidem*, ill. a főoltárokon történő celebrálás – túl az előzőekben már részletesen bemutatott teológiai megokolásokon – emiatt is teljes jogosultsággal kell, hogy bírjon.

Amint azt a korábbiakban már láttuk, a II. Vatikáni Zsinat semmilyen módon nem tiltja az *ad orientem* misézést, hanem csak új templomok építése esetén javasolja, hogy olyan oltárt állítsanak föl, amelyen lehetséges (de nem előírt!) az *ad populum* celebrálás. A VI. Pál-féle *Novus Ordo* szerint nemcsak törvényes lehetőség, hogy a pap és a nép egymással szemben helyezkedjék el az igeliturgiában, és közösen nézzen az eucharisztikus liturgia alatt, hanem azt kifejezetten jóvá is hagyta az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció bizonyos irányelvek mentén: „A *versus populum* oltár kétségtelenül kívánatos a jelenlegi liturgikus törvényalkotás szerint. Azonban az nem olyan abszolút érték, amit mindenek fölé kellene helyezni. Vannak olyan esetek, melyeknél a szentély nem engedi meg az oltárnak a néppel szembe fordítását, vagy amelyekben nem lehet egyszerre érintetlenül megtartani a jelenlegi oltárt is a maga teljes díszében, és ugyanakkor felállítani egy szembenéző oltárt, mely főoltárnak látszanék. Ilyen esetekben a liturgia természetének jobban megfelel, ha a jelenlegi oltáron miséznek, háttal a népnek, mint az, hogy két oltárt tartsanak fenn ugyanabban a szentélyben. Az az elv, hogy ott csak **egyetlen oltár álljon, teológiaiilag fontosabb**, mint az a gyakorlat, hogy a nép felé fordulva misézzenek”¹⁰³. Különösen is figyelemreméltó a Kongregáció világos álláspontja, ha arra gondolunk, hogy Európa, így Magyarország katolikus templomainak is a zömét építészetileg és berendezéseikkel is, így Isten üdvözítő művét dicsérő és azt ragyogóan megjelenítő főoltáraikkal a tradicionális liturgiára tervezték; ameddig ezek állnak, addig nemcsak 'árulkodó jelei' a hagyományos mise-felfogásnak és misézési gyakorlatnak, hanem bizonyos módon megkérdőjelezzik az ezekben felállított – stílusában, kivitelezésében, méretében, elhelyezésében sokszor oda nem illő – szembemiséző oltárokon történő celebrálást.

Joggal fogalmazza meg a zsinati liturgikus konstitúció, hogy maga a keresztény kultusz tanítja a leghatékonyabban, hogy mi is a kereszténység (vö. *SC* 2). A liturgiában való részvételre az ember valamennyi érzéke és nem csupán az intellektusa kapott meghívást,

---

¹⁰² Ennek az álláspontnak markáns képviselője Robert Sarah bíboros, az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció Ferenc pápa által kinevezett prefektusa, aki szerint az új rítusú szentmisében is az *ad orientem* (a liturgikus kelet felé) misézést kellene alkalmazni, nagyobb szerepet kellene adni a latin nyelvnek, több csendet kellene alkalmazni, beleértve egyes papi imák csendessé tételét is. Azt javasolja tovább, hogy az új rítusú szentmisékben is az áldozás térdelve és nyelvre történjen, hogy visszaállításra kerüljön a mise kezdetén a lépcsőima, és hogy a papok az átváltoztatás után tartsák összezárvá azokat az ujjait, amelyekkel a Szent Testet érintették. A bíboros szerint a két rítusnak közös liturgikus naptárra és közös olvasmányrendre kellene áttérnie, hogy több közös ünnepük legyen, a szentmisékben pedig a felolvasott szentírási részek azonosak legyenek. Vö. Raymond de Souza, *Cardinal Sarah's challenge to traditionalists*, in *Catholic Herald*, 2017. 07. 20.; <https://catholicherald.co.uk/issues/july-21st-2017/cardinal-saraha-challenge-to-traditionalists/>

¹⁰³ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Editoriale: *Pregare ad „orientem versus”*, in *Notitiae* 29, 1993, 249.

minthogy egészen összetett módon, minden érzék által történik a megértése egy olyan ünnepnek, ami az évezredek mélyéből eredez, végső soron az örökkévalóságból¹⁰⁴. Minthogy az Egyház nyilvános istentisztelete az Egyház tévedhetetlen hitének kifejezése és tanúja, „ezért nem semleges a liturgikus nyelv, szókincs, szimbólumrendszer, építészet, ének-zene, képzőművészet, az imádság-iránya, a csend alkalmazása tárgyában semmi. (...) Lényeges elem a celebráció iránya, a liturgikus ima-irány, mindig Isten jelenléte felé fordulva. Az **oltár irányultsága még a használt nyelvnél is jobban kifejezi** a mögöttes teológiát”¹⁰⁵.

Továbbá, érdemes megfontolni, hogy ha a II. Vatikáni Zsinatra hivatkozva meg lehetett változtatni a liturgiát jelentős és látványos elemeiben (pl. celebrálás iránya, új oltárok felállítása), akkor ugyanezzel a logikával és felfogással joggal gondolhatjuk, hogy az **ma is szabadon továbbformálható**; mitöbb, vélelmezhető, hogy pár tíz vagy száz év múlva a ma haladónak és egyedül helyesnek vélt felfogást ugyancsak megváltoztatják, mégpedig gyökeresen, valamilyen újabb ideológia mentén. Mindebben ráadásul rejtetten benne van egy bizonyos egyházi gőg is: ’mi, maiak, jobban értjük a liturgiát, mint a sok évszázadon keresztül előttünk járók’ (köztük szentek!), és mindez a régiek megvetéséről, ill. önmagunk felmagasztalásáról tanúskodna. Továbbá, ha „elvesztjük érzékünket a liturgikus normák objektív, viszonylagosan állandó jellege iránt, akkor tudatosan vagy tudat alatt megjelenhet az az érzés, hogy a vallásban sincsenek fix normák, a vallás az éppen itt és most élő ember szubjektív útkeresése Isten felé. Ha úgy érezzük, hogy a liturgiát a változó történelmi idő, a korszerűség, a szituáció határozza meg, akkor ki vagyunk téve annak a kísértésnek, hogy hitünket és erkölcsünket is a változó történelmi idő, a korszerűség, a szituáció, a társadalmi viszonyrendszer határozza meg. Ha úgy tudjuk, a liturgiát mi alakítjuk, akkor hitünk tartalmát és az erkölcsi törvényt is mi alakítjuk, változtatjuk vagy ’értelmezzük’”¹⁰⁶.

Mindez természetesen nem jelenti a liturgiának sem változtathatlanságát, sem uniformizáltságát. Ahogyan az is erősen megkérdőjelezhető felfogás, amely „csak a régít szeretné eredetinek és ezért mértékadónak elismerni, s mindazt a későbbit, melyet azután a középkor és a Trient utáni korszak hozott, sülyedésnek tekinteni. Így kerül sor a legrégebbi állapot kétséges rekonstrukciójára, váltakozó mértékekre és ezzel együtt állandóan új változtatási javaslatokra, melyek végül is az **élően fejlődött liturgiát** feloldják. Ezzel szemben fontos és szükséges annak az észrevétele, hogy nem a régi önmagában, s mint ilyen szolgálhat mértékként, és a később létrejöttet nem szabad önműködően az eredettől idegennek minősíteni. Esetleg olyan, minden tekintetben életképes fejlődésről lehet szó, amelyben az eredetből származó mag érik be és hoz gyümölcsöt”¹⁰⁷. Óvakodnunk kell tehát a nyers és tiszta régieskedéstől, attól a fajta archaizálástól, amely szerint mindent ki kell küszöbölni a liturgiából, mint betoldást és mint a hanyatlás jelét, amely Nagy Szent Gergely után történt. Valóban, fontos és nagy segítség tudni, hogy a dolgok hogyan történtek Nagy Szent Gergely alatt, de ez nem ad okot arra, hogy mindazt ugyanazon a módon tegyük ma is. Ez a fajta archaizálás oda vezet, hogy becsukjuk a szemünket a későbbi fejlődés során kialakult jó dolgok előtt, és egy meghatározott kor és hely ízlését emeljük piedesztálra. Számunkra nem az a lényeges kérdés, hogyan volt ez abban az időben, hanem hogyan kell ennek ma lenni?

¹⁰⁴ Vö. Ratzinger, J., *A föld sója*, Szent István Társulat, Budapest 2005, 217.

¹⁰⁵ Thomas, J. F., *Megjegyzések Louis Boyernál és Joseph Ratzingernél*, in *Communio*, XV (2007), 1-2. sz., 38.

¹⁰⁶ Dobszay L., *A „tridentin” rítus és a „novus ordo” különbségeiről*, 65.

¹⁰⁷ Ratzinger, J., *Der Geist der Liturgie*, 71-72.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az Egyház él, és ezért a liturgiája sem csontosodhat meg, leszűkítve magát arra, ami Róma városában történt a középkor előtt; valójában a középkori és a barokk Egyház liturgikus elmélyülése továbbhaladt, ami a ránk bízott örökség egyre jobb és mélyebb megismerését tanúsítja. A liturgia fejlődését illető döntő és bölcs hozzáállás nem lehet más, mint annak tudomásul vétele, hogy amiként a pusztá archaizálás nem segít a dolgokon, úgy a pusztá modernizáció, ill. liturgiai purizmus sem¹⁰⁸. A *via media* gondolata nemcsak az egyházi tanítás, hanem a liturgia fejlődésére is éppúgy igaz, amelyet egy beszédes hasonlattal a következőképpen illusztrálja Szent J. H. Newman: „Sokszor mondják, hogy a folyó a forrás közelében a legtisztább. Bármily sokszor lehet hasznot húzni ebből a hasonlatból, ez nem érvényes a filozófia és a hit történetére, mely éppen ellenkezőleg, kiegyenlítettebb, tisztább, erősebb, amikor medre mélyebb, szélesebb, telítettebb”¹⁰⁹. A liturgia terén az archaizálás egyik meghökkentő és valójában minden alapot nélkülöző szuggesztívója, - amint azt már korábban részletesebben láttuk is (ld. Teológiai megokolások 2.) – hogy a papnak arccal a nép felé kell fordulni az Eucharisztia celebrálása közben, minthogy Jézus is *vis-à-vis* helyzetben volt az utolsó vacsorán¹¹⁰. A liturgia szerves fejlődéséről imént mondtak is egyértelműen alátámasztják a római rendes rítusban a *versus orientem/absidem* celebrálás, ill. a főoltárok használatának jogosultságát.

A folytonosság és megújulás közötti feszültség, a szerves, élő fejlődés, a külső jegyek hordozta belső üzenetek komolyan vétele, valamint a szélsőséges archaizálás és drasztikus újítások helyetti *via media* keresése mellett van még egy további nagyon fontos aspektusa a liturgiának: „**Rítusok, jelek, szimbólumok, szavak sohasem képesek kimeríteni** a megváltás misztériumának belső valóságát. Ezért a(z Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi) kongregáció óv bármi egyoldalú és merev állásfoglalástól ebben a vitában. Ez egy fontos értelmezés. Fényt vet arra, mi relatív a liturgia külső szimbolikus formáiban, és gátat vet a fanatizmusnak, mely sajnos nem ritka az utolsó negyven év vitáiban. Ugyanakkor rávilágít a liturgikus cselekmény belső irányultságára, mely sohasem fejeződik ki a maga teljességével a külső formákban. Ez a belső irányulás ugyanaz a pap és a hívők számára: az Úr felé kell fordulniuk, az Atya felé Krisztus által a Szentlélekben”¹¹¹. Egészséges pluralizmus kell hát, hogy jellemezze a liturgikus életünket, figyelemmel a katolikus csoportok jámborságára, minthogy a katolicizmust nem az egyformaság és nem a kizárólagosság jellemzi¹¹², ahogyan magát a kereszténységet sem: „Hans Urs von Balthasar a kereszténységet úgy tekintette, mint az *és (et)* vallását, nem pedig a *vagy (ou)* vallását, ám egyáltalán nem azért, mintha a rajta kívül eső dolgok hozzáadhatók lennének, vagy mert az identitásokat össze lehetne keverni; hanem a mélységes *communio* miatt. A liturgia nagyon szépen kifejezi ezt az *ést*”¹¹³, aminek a szentmise celebrálásának kérdésében joggal helyet kell kapnia.

Egy egészséges és jó értelemben vett liturgikus pluralizmus mellett is érdemes lehet elgondolkodni, hogy vajon az elmúlt évszázadban fokozatosan teret nyerő **szekularizáció** és

---

¹⁰⁸ Vö. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 115; vö. Ratzinger, J., *Der Katholizismus nach dem Konzil*, in *Auf dein Wort hin. 81. Deutscher Katholikentag vom 13. Juli bis 17. Juli 1966 in Bamberg*, Bonifacius-Druckerei, Padernborn 1966, 252-253.

¹⁰⁹ Newman, J. H., *Lo sviluppo della dottrina cristiana*, a cura di L. Orbetello, Jaca Book, Milano 2003, 74-75.

¹¹⁰ Vö. Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 68.

¹¹¹ Ratzinger bíboros Lang, U. M., *Rivolti al Signore* könyvéhez írt előszava, 8.

¹¹² Vö. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 108-109.

¹¹³ Thomas, J. F., *Megjegyzések Louis Boyernál és Joseph Ratzingernél*, 39.

annak következtében, ill. azzal párhuzamosan együttthaladó **deszakralizáció** lehet-e a szembemisézés ideáljának a gyökerében, ill. sugallhatta annak gyakorlatát? Ahogyan az is elgondolkodásra érdemes, vajon a szembemisézés mennyire hat(ott) vissza a már javában zajló szekularizáló-deszakralizációs folyamatokra az Egyház életében? Tény, hogy az ún. harmadik vagy negyedik világ (ld. Afrika) megannyi, viszonylag új, egyszerű stílusú, a *novus ordo* jegyében épült és használt templomai szinte csordultig tele vannak hívekkel, ahogyan hasonlóképpen a hozzánk viszonylag közel eső Csángóföld román ajkú katolikus közösségeinek a hitéletéről is ugyanezt el lehet(ett még a közelmúltban) mondani: a mise rítusától, celebrálási irányától és a használt nyelvtől függetlenül rendkívül vitális egyházi életnek a helyszínei, számos papi és szerzetesi hivatást is egyúttal adva. Mégis, egy valamit világosan látnunk kell: annak mértékében látszanak e hagyományos és - európai viszonylatban - még ma is eleven egyházi életű közösségek erodálódni, amilyen mértékben megjelenik ott a szekularizáció, ill. a tipikus modern, fogyasztó szemlélet, nyugatias életstílus és felfogás, a közösséggel szemben az egyéni érdekérvényesítés, a kényelem, az élvezetközpontság, az anyagiakban való gyarapodás keresése, stb., magával hozva mind a születések, mind a hivatások számának látványos visszaesését (markánsan megmutatkozik ez már az erdélyi katolikus hitéletben, de az említett csángóföldi közösségeknél is, egyre inkább). A sokkal erősebben szekularizálódott nyugati kultúrkör katolikus közösségeinek tapasztalatai azt mutatják, hogy minél hagyományosabb a hitélet megélése, liturgikus gyakorlata, templomépítészete¹¹⁴, doktrinális és morális kérdésekben való megnyilvánulása, annál elevenebbek, vonzóbbak, hivatásokban gazdagabbak és fordítva. Jó példa erre Franciaország, ahol a papi hivatások közel egyötöde immáron a rendkívüli rítust gyakorló közösségekből kerül ki, vagy az amerikai Nebraska állam¹¹⁵. J. Ratzinger írja: „Tényekre

---

¹¹⁴ Az USA-ban ma már számos olyan cég kínálja szolgáltatásait, amelyek fő profilja a zsinati idöket követö szentélyátalakítások visszarendezése-visszaépítése. Egy nemrég kiadott tanulmány szerint azon fiatalok között, akik a kereszténységbe való megtérés mellett döntenek, a művészi szépségű templomok látványa jelenti az egyik legmeghatározóbb tényezöt a megtérésükben. A kutatócsoport továbbá arra a meglátásra is jutott, hogy a katolikus fiatalok között világszerte egyre növekvö igény mutatkozik a hagyományos hódolati formák, és az Egyház történelmi gazdagságának megtapasztalása iránt a szenteken, az ereklyéken, a liturgiákon, és a szép templomokon keresztül. Vö. *What Causes Young People to Convert? Beautiful Churches and Chatedrals, Says Study*, by uCatholic, 2018. 03. 15., <https://www.ucatholic.com/news/what-causes-young-people-to-convert-beautiful-churches-and-cathedrals/>. Nemcsak a fiatalok, hanem valamennyi korosztály éppúgy vonzódik a szépséghez, minden szépség ugyanis az eredeti szépségből fakad, aki Isten maga. A Kultúra Pápai Tanácsa XVI. Benedek pápasága alatt tk. ezt írta a *Via Pulchritudinis* dokumentumban: „A szépség útja arra a boldogság iránti belső vágyra felel, amely minden ember szívében ott lakozik. Végtelen távlatok megnyitásával arra indítja az emberi személyt, hogy önmagából és a múltó pillanat rutinjából kilépjen a transzcendensbe és a misztériumba, és a jólét és teljes nosztalgia keresésének végcéljaként az eredeti szépséget kutassa, aki Isten maga, minden teremtett szépség teremtöje” (II.3 La *Via pulchritudinis*, via verso la Verità e la Bontà). http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/cultr/documents/rc_pc_cultr_doc_20060327_plenary-assembly_final-document_it.html

¹¹⁵ James Conley, a nebraskai Lincoln egyházmegye püspöke egy vele készült interjúban többek között ezt mondta: ”CWR: Örülök, hogy a liturgia kapcsán előhozta a transzcendencia témáját. Ön a szentmise rendes formáját is *ad orientem* celebrálja évek óta, minden advent alatt, és számos más pap is ezt teszi az ön egyházmegyében és országszerte egyaránt. Az elmúlt nyáron volt szerencsém leülni egy bizánci rítusú pappal, Thomas Loya atyával a parmai rutén katolikus eparchiában. Beszéltünk az *ad orientem* celebrálásról és az Egyház életéről. A beszélgetésünk alatt azt jegyezte meg, hogy az oltárok visszafordítása kiemelkedö fontosságú lenne, és hogy ezt megtenni ”*jelenti a kulcsot mindenhez a latin rítusú egyházban*”. Ön is úgy hiszi, hogy *ad orientem* celebrálva a laikusok és a papok egyaránt jobban érzik, hogy a Mennyei Liturgiába emeltetnek fel?

támaszkodva könnyen ki lehetne mutatni, hogy 'a szépség elmellőzése' a 'lelkipásztori csőd' egyik okának bizonyult. (...) Ha az Egyháznak folytatnia kell a világ megtérítését és ezáltal emberisé tételét, akkor hogyan mondhatna le a liturgiában a szépségről, ami feloldhatatlanul kapcsolódik a szeretettel és ugyanakkor a feltámadás dicsőségével? Nem, a keresztények nem elégedhetnek meg a kevéssel. Folytatniuk kell a munkát, hogy Egyházukat a szépség és így az igazság otthonává is tegyék, amik nélkül a világ nem egyéb, mint a pokol első köre. (...) Nyoma sincs a triumfalizmusnak az istentiszteletnek abban az ünnepélyességében, amivel az Egyház kifejezi Isten dicsőségét, a hit örömét, az igazság és a világosság győzelmét a tévedés és a sötétség felett. A liturgia gazdagsága nem egy papi kaszt gazdagsága. Ez mindnyájunké, a szegényeké is, akik valójában igénylik azt, és egyáltalán nem botránkoznak meg rajta. A nép jámborság egész története azt igazolja, hogy még a legszegényebbek is, ösztönösen és önkéntesen mindig is hajlottak arra, hogy még a szükségéstől is megfosszák magukat, és félretéve minden fősvénységet, a szépségen keresztül nyújtsák tiszteletüket Uruknek, Istenüknek. (...) Napjaink valóban szélesre kiterjedt vágyakozása nem valami szekularizált liturgia felé irányul, hanem ellenkezőleg, a Szentséggel való új találkozásra, olyan istentiszteleten keresztül, amely lehetővé teszi, hogy felismerjék az Örökkévaló jelenlétét"¹¹⁶. Miseorientáció és a szépet művészien megtestesítő főoltárok használata, ill. a fiatal generációkra gyakorolt vonzerő és a papi hivatások számának alakulása szoros összefüggést mutatnak. A világ számos részén tapasztalható hitéleti és liturgikus hanyatlás visszafordításának, valamint a szentmise teológiája helyreállításának kiváló eszköze lehet, „ha a szentmisét újra a keletelt főoltáron mutatják be; ha a szentmise célját újra abban látjuk, hogy Istennek az imádás és dicséret áldozatát bemutassuk, hálát adjunk kegyelmeiért, és megújítsuk Krisztus keresztdozatát a büntetések elengedésére és a bűnök bocsánatára”¹¹⁷. A szakrális érzék és áldozati felfogás elhomályosulását és egyidejűleg a spiritualitás, a misztérium és transzcendencia utáni vágyódást (ld. az ezotéria és más valláspótlékok döbbenetes elburjánzása) tapasztalva, az Egyház liturgiájának a külső, látható megjelenésével is utat mutathat megannyi kereső kortársunknak.

Végezetül, úgy gondolom, hogy az **ökumenikus** szempontokat is érdemes figyelembe vennünk: az ősi, keleti egyházak misézési hagyománya és liturgikus felfogása is - mely szerint az isteni liturgia természete sohasem lehet más, mint az áldozat felajánlása - a római

---

James Conley: Egyetértek ezzel, és ezt a saját papságomban is megtapasztaltam. (...) Mindannyian együtt fordulunk az Úr felé, és a pap minket a Mennyei Jeruzsálembe, a mennyországba vezet. Egymással egy irányban állunk, felajánlva a hódolatunkat Istennek. A pap nem az emberek felé fordul és hozzájuk beszél, hanem mindannyian Isten felé fordulunk. Ezért mindig is az *ad orientem* nagy rajongója voltam. (...) Én minden alkalommal ezt teszem, amikor a katedrálisban misézek, vagy a Newman Központban, a szemináriumunkban, vagy a lelki gyakorlatos házunkban. De nem kényszeríték senkit rá. Időnként pedig nem is tudod megtenni, mert építészetiileg nehéz. De egyre többen és többen csinálják. És azt gondolom, hogy az emberek tényleg válaszolnak rá. Papként azt gondolom, úgy hisszük, hogy sokkoló lesz az emberek számára - pedig ez nincs így. Az emberek azt mondják: "jól van ez így, atya". A vicces az, hogy egy normál szentmise alatt hosszabb ideig vagy az emberekkel szemben, mint tőlük elfordulva. Mert elkezdted a misét, azután megtartod a bevezető rítust, az olvasmányokat, a homíliát, és azután az oltárhoz mész. Egyszer kimértem. Lényegében az idő háromötödében az emberek felé nézel, kétötödében pedig az oltár felé"; Bishop Conley of Lincoln: "Success breeds success" when it comes to vocations, in *The Catholic World Report*, 2018. 01. 17.; <https://www.catholicworldreport.com/2018/01/17/bishop-conley-of-lincoln-success-breeds-success-when-it-comes-to-vocations/>

¹¹⁶ Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 112-115.

¹¹⁷ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 38.

rendes rítus *versus orientem/absidem* végzését támogatja. A protestáns felekezetek közül az evangélikus egyház gyakorlata¹¹⁸, amikor is a középkori liturgiából megmaradt 'főoltárnál' a gyülekezettel egy irányban állva imádkozik a lelkész, szintén nem a *versus populum* celebrálást, ill. imádkozást támogatja, ahogyan a kálvini református egyházé sem, ahol a lelkész felszólítására, fejüket meghajtva, de sohasem egymás felé, ill. egymásra nézve imádkoznak a gyülekezet tagjai¹¹⁹.

Befejezés:

Tudományosan semmi 'rendkívüli újat' nem tartalmaz a tanulmányom, inkább a témában egyetemesen ismert, elfogadott és vélhetőleg legkiválóbb szerzőknek - mint pl. J. Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa - a kérdés megannyi szempontjairól mondott kijelentéseinek a szintézise kíván lenni. A belső meggyőződéstől és személyes tapasztalatoktól vezéreltetve írt tanulmányomnak nem az egészen új ismeretek közlése a fő célja tehát, inkább a 2020-as Eucharisztikus Kongresszus közeledtével, az Eucharisztia témájához való szoros kötődése, valamint a kérdésben tapasztalható szinte teljes ismeretlenség és azt övező csend megtörése miatt lehet aktuális és figyelmet érdemlő, nyitva hagyva természetesen a benne leírtakat további, kölcsönös nyitottságon és párbeszédkészségen alapuló gyümölcsöző disputának.

Jelen tanulmányom megírásához a főpásztorommal folytatott egyik tavalyi (2018) beszélgetés adta a végső lökést. Ezt követően határoztam el, hogy személyesen megkeresem Rómában R. Sarah bíborost, az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció prefektusát, aki a vele történt találkozáskor megerősítette a *versus orientem/absidem* misézéssel kapcsolatban a könyvében (*A csönd ereje* c.) mondottakat; mindez további bátorítást jelentett számomra a főoltáron, időnként és ünnepélyesebb alkalmakkor történő misézéshez, egyúttal pedig ösztönzést a teológiájának alaposabb megismerésére. A főoltáron való misézés iránti érdeklődésem és vágyam valójában ennél jóval régebbi: még káplánként egy közel nyolc oldalas, logikus felépítésű és teológiailag kellően megindokolt beadvánnyal fordultam az akkori főpásztoromhoz, hogy időnként misézhessek a szegedi dóm (akkor még létező és azóta sajnálatos módon elbontott) gyönyörű főoltárán. A legvégső gyökeret pedig alighanem gyermekkorom görög-katolikus miseélményei jelenthetik, a szentélyben, a gyönyörű ikonosztáz takarásában végzett szent liturgiák megtapasztalása.

Önálló plébánosként módomban állt többször is a főoltárnál szentmisét bemutatni, így pl. legelső helyemen, az 'ékszerdoboznak' titulált deszki templom pompás, aranyozott, szárnyas neogót főoltáránál (és ahol mindig a művészi kivitelezésű szószékről prédikáltam vasár- és ünnepnapokon híveim örömére), valamint későbbi és jelenlegi helyemen, a szentesi Szent Anna templom ugyancsak gyönyörű és méreteiben még impozánsabb főoltáránál, mégpedig a híveim kifejezett kérésének is (!) eleget téve. Személyesen soha nem tapasztaltam

---

¹¹⁸ J. Ratzinger elismerőleg szól az evangélikusok gyakorlatáról a tekintetben, hogy a középkori szertartásformát bár átalakították, de a lelkész és a gyülekezet egymás felé fordulásának és a kereszt felé történő közös odafordulásnak a helyesen kiegyensúlyozott arányát mindazonáltal meg tudták megtalálni; vö. Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 125.

¹¹⁹ Egy református lelkész barátom, aki többször vett részt a szentmiséimen, kifejezetten elismerőleg szólt arról, hogy a pap és a hívek nem végig egymás felé fordulnak a szertartás alatt.

sem tiltakozást vagy ellenkezést, de még csak értetlenséget sem a hívek részéről; egyfajta érdeklődő rácsodálkozást, vagy kifejezett, még ha nehezen is megfogalmazott elismerést és méltatást annál inkább: „nem láttunk még ilyet, de valahogy olyan szép volt”; „milyen ünnepélyes és méltóságteljes így a szentmise”; „milyen jó atyának, hogy Jézus közvetlen közelében állhat”. Eleinte számomra is furcsa volt a főoltáron, a tabernákulum közvetlen közelében állva celebrálni a szentmisét, magam előtt senkit sem látva, de mégis, valami belső, örömteli érzéstől átjártan tudva, hogy híveim pásztoraként és ily módon is látható előjárójukként, értük és velük mutathatom be a legszentebb áldozatot, az oltár azonos oldalán állva és a megváltás jele, a kereszt fele fordulva, Krisztus által a Szentlélekben az Atyaistennek; van ebben valami olyan liturgikus mélység és lelki emelkedettség, ami egyik szembemisézési élményemmel és megtapasztalásommal sem összehasonlítható!

Személyes meggyőződésem, hogy a főoltáron történő, ill. *versus orientem/absidem* misézés nemcsak nem távolít el egymástól (papot és hívőket), hanem ellenkezőleg, még inkább összeköt és egyesít, lehetővé teszi, hogy látható módon is, egészen Isten felé forduljunk, hogy majd ebből a mély, Vele való találkozásból a hétköznapokban, a lelkipásztorodás megannyi területén maximálisan az Isten-képmás felebarát felé tudjunk fordulni. A szentek életének tapasztalata is ezt bizonyítja, így Árpádházi Szent Erzsébet vagy Kalkuttai Szent Teréz példája is, akik a Krisztussal történő mély, személyes találkozásból töltkezve tudtak igazán a szükségét szenvedő embertársukhoz odafordulni. Ez a látásmód egyszersmind válaszol is a címbe feltett kérdésre: *versus Deum* az Eucharisztia ünneplésekor és *versus populum* a mindennapok során.

Teljesen egyetértve U. M. Lang atya véleményével és maximálisan a magaménak érezve a szavait, legyen ez a gondolataim végkicsengése: „A közös imairány visszaállítása kívánatosnak látszik a liturgikus élet számára, s ezért az egész Egyház jóléte számára is. A (...) teológiai érvek, melyeket e tanulmányban bemutatunk, remélem, ennek az ősi tradíciónak újraéledését fogják segíteni. Ebben a liturgikus gesztusban az Egyház a maga életforrása felé fordul, a feltámadt és mennybement Úr felé, akinek eljövételére az Egyház vágyakozik és várakozik”¹²⁰.

Dr. Gruber László plébános, PhD.Theol.

---

¹²⁰ Lang, U. M., *Rivolti al Signore*, 92.